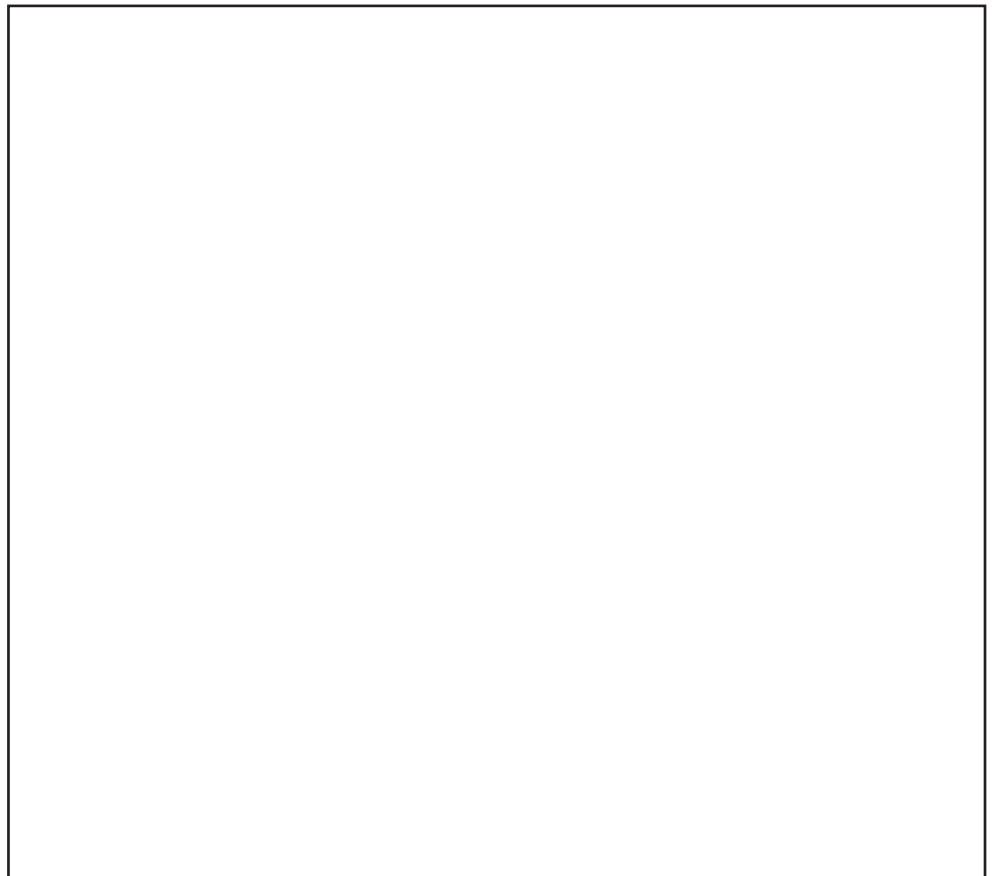

Eurofound

Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden nuorten aktiivinen osallisuus

Kansallinen raportti – Suomi

Vastuuvapautuslauseke: Euroopan elin- ja työolojen kehittämissäätiö on toimittanut tiedot saataville niitä kuitenkin editoimatta. Sisällöstä vastaavat tekstien kirjoittajat.

Tekijä: Anna-Liisa Lämsä

Projekti päällikkö: Anna Ludwinek

Tutkimusprojekti: Inclusion of young people with disabilities

Sisällys

Tiivistelmä	1
1 Kansallinen profiili	3
2 Tapaustutkimukset	15
3 Johtopäätökset	33
Lähteet.....	35
Liitteet	37

Tiivistelmä

Kohderyhmän asema

Nuorten työmarkkinatilanne huononi edellisen talouslaman aikana. Se on sittemmin parantunut, mutta myönteinen kehitys ei koske esimerkiksi vammaisia ja pitkäaikaissairaita nuoria. Vammaisten henkilöiden työllisyysaste on edelleen alhainen. Trendinä näyttää olevan, että tuettujen työpaikkojen määrä on laskenut samalla kun työharjoittelu ja vastaavat toiminnot ovat yleistyneet. Vaikka tilanne on kehittynyt viime aikoina parempaan suuntaan, on moni erityistä tukea tarvitseva nuori edelleen työelämän ulkopuolella.

Noin 1 % 16–24 -vuotiaista ja 2 % 25–34 -vuotiaista suomalaisnuorista saa työkyvyttömyyseläkettä. Vaikka mielenterveysongelmaisten määrä ei ole muuttunut merkittävästi, on mielenterveysongelmien vuoksi ennen aikaiselle eläkkeelle jääminen yleistynyt erityisesti 16–24 -vuotiaiden nuorten naisten keskuudessa. Mielenterveysongelmat ovat työkyvyttömyyseläkkeen perusteena 75 %:lla 25–29 -vuotiaista eläkkeensaajista masennuksen ollessa yksi keskeisimmistä ennenaikaisen eläköitymisen syistä. Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt on yleisin työkyvyttömyyseläkkeen peruste 16–19 -vuotiaiden keskuudessa.

Vammaisten nuorten työkyvyttömyyseläkeaste on laskenut viime vuosikymmeninä. 1980-luvulla vammaiset nuoret jäivät lähes automaattisesti eläkkeelle heti peruskoulun jälkeen, minkä seurauksena eläkkeellä olevien osuus ikäluokasta oli tuolloin 43 % korkeampi kuin kaksi vuosikymmentä myöhemmin (Eläketurvakeskus). 1980-luvulla vaikeavammaisilla nuorilla ei ollut mahdollisuuksia koulutukseen, kun nykyisin jokaisella nuorella, vaikeimmin vammaiset mukaan lukien on oikeus koulutukseen.

Myös vammaisten oikeus työhön on hyväksytty laajasti periaatetasolla. Erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden määrä on noussut ammatillisessa koulutuksessa yli 50 % viimeisten kymmenen vuoden aikana. Ensisijaisesti erityistä tukea tarvitsevat opiskelijat opiskelevat tavallisissa ammattioppilaitoksissa. Ammatillisilla erityisoppilaitoksilla on vastuu koulutuksen järjestämisestä kaikkein vaikeimmin vammaisille. Myös tuetun työllistämisen piirissä olevien määrä on kasvanut viimeisten kymmenen vuoden aikana. Yksi syy tähän on uusien vammaryhmien tuleminen tuetun työllistämisen piiriin.

Mitä vaikeampi vamma on kyseessä, sitä vähäisempää on osallistuminen työelämään. Erityisesti työelämän ulkopuolelle jäämisen vaarassa ovat kouluttamattomat vammaiset tai pitkäaikaissairaajat nuoret. Monet heistä kuuluvat pitkäaikaistyöttömyyden ”kovaan ytimeen”. Työelämän ulkopuolella olevien nuorten köyhyysriski on suuri etenkin silloin, jos he ovat jääneet työelämän ulkopuolelle jo nuorella iällä ja heille ei ole ennen eläköitymistä kertynyt ansiosidonnaista työttömyysturvaa tai eläkettä.

Koulutus lisää vammaisten mahdollisuuksia työmarkkinoilla, mutta jopa hyvin koulutetuilla vammaisilla on vaikeuksia saada työtä. Noin 20 %:lla vammaisista henkilöistä on vakituinen työ ja noin 50 % on työskennellyt viimeisten 24 kuukauden aikana ainakin määräaikaaisesti, tuetussa työssä tai vapaaehtoistyössä. Väestön ikääntyessä ja työikäisten ikäluokkien pienentyessä vammaiset ja pitkäaikaissairaajat nuoret ovat kuitenkin maallemme merkittävä työvoimaresurssi, kun jokaisen nuoren työpanosta tarvitaan. Viimeaikaiset tutkimukset osoittavat, että 30 %:lla työikäisistä vammaisista henkilöistä on hyvä tai jopa erinomainen työkyky. Joka kolmas vammaisen henkilö on halukas tekemään ainakin osa-aikatyötä. Halu tehdä työtä on yhteydessä koulutustasoon, työkykyyn ja nuoreen ikään.

Yleiskatsaus yhteiskunnallisten ja yksilöllisten tarpeiden täyttymiseen

Yhteiskunnallinen tilanne on Suomessa suhteellisen hyvä ja Suomi sijoittuu EU-maiden elinolojen vertailussa melko korkealle. Sosiaali- ja terveystalvet, sosiaaliturva ja muut koko väestön kattavat julkiset palvelut myötävaikuttavat siihen, että köyhyys ja syrjäytyminen ovat maassamme suhteellisen harvinaisia ilmiöitä.

Kaikilla nuorilla, myös vaikeimmin vammaisilla, on Suomessa oikeus toisen asteen koulutukseen. Tämän lisäksi vammaisten yhdenvertaiset oikeudet osallistua työelämään on hyväksytty yleisesti periaatetasolla. Erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden määrä toisen asteen koulutuksessa on kasvanut viimeisten kymmenen vuoden aikana, mutta nuorilla, joilla on terveydellisiä ongelmia tai vammoja on edelleen suuri riski jäädä vähemmän koulutetuiksi kuin ikätoverinsa.

Vammaisille henkilöille tarjotaan samoja työvoimapaalveluita kuin muullekin väestölle. Työvoimatoimistot tarjoavat esimerkiksi ammatinvalinnanohjausta ja urasuunnittelupalveluja kunkin asiakkaan yksilöllisten tarpeiden mukaan, ainakin periaatteessa. Käytännössä yhä ajatellaan usein, ettei vammaisten henkilöiden tarvitse käydä töissä. Monet olettavat myös, että vamma estää kaiken työskentelyn, eikä vammaista tarvitse työllistää, koska hänellä on mahdollisuus työkyvyttömyyseläkkeeseen.

Riittävien ansiotulojen turvaaminen

Pienituloisuus on yleisempää niillä, jota ovat työelämän ulkopuolella. Köyhyysriski on suuri erityisesti niiden keskuudessa, jotka ovat jääneet työelämän ulkopuolelle jo nuorina. Työkyvyttömyyden perusteella maksettavien avustusten (16 vuotta täyttäneen vammaistuki, työkyvyttömyyseläke, eläkettä saavan hoitotuki, kuntoutustuki) tarkoituksena on tukea vammaisten omavaraisuutta ja parantaa heidän mahdollisuuksiaan elää täyttä ja tasavertaista elämää yhdessä muiden kanssa. Tuella kompensoidaan vamman, avun tarpeen ja palvelujen aiheuttamia erityisiä kuluja. Nämä tukimuodot eivät ole yhteydessä työllistymiseen ja eikä niihin sisälly työllistymiseen liittyviä kannustimia.

Työllistyminen on keskeinen keino riittävien ansioiden saamiseen. Vammaisilla henkilöillä on käytettävänä samat työllistymispalvelut kuin muillakin työnhakijoilla. Erityispalveluja ja toimenpiteitä kuten palkkatukea, työolojen järjestelytukea ja työhönvalmennusta käytetään tarvittaessa. Viime vuosina on kiinnitetty paljon huomiota kuntoutukseen mahdollisuutena parantaa erityistä tukea tarvitsevien työkykyä, selviytymistä vamman tai terveydellisen haitan kanssa ja työelämään pääsyä. Työelämään päässeiden kuntoutujien lukumäärä on kasvanut vuosi vuodelta. Vammaisten henkilöiden työllisyysaste on kuitenkin edelleen alhainen.

Kunnallisilla palveluilla Suomessa on ensisijainen rooli palveluiden tarjoamisessa vammaisille henkilöille. Tavoite on, että ensisijaiset palvelut ja tukikeinot kohtaavat vammaisten henkilöiden tarpeet ja varmistavat heidän yhdenvertaisuutensa niin hyvin kuin mahdollista.

Erityispalvelut kuten henkilökohtaisen avustajan palvelut, tulkki- ja kuljetuspalvelut sekä yksilölliset asumisjärjestelyt turvaavat vammaisten yhdenvertaisuuden. Henkilökohtainen avustajajärjestelmä on erityisesti vammaisten toivoma kehittämiskohde. Suurin ongelma on, että tietoa tästä palvelusta ja siitä, kenellä on oikeus siihen, on liian vähän. Tämä voi johtaa epätasa-arvoisuuden vahvistumiseen.

Lain tulkinnat vaihtelevat ja eri paikkakunnilla asuvat vammaiset ovat eriarvoisia palvelujen saatavuuden suhteen.

1 Kansallinen profiili

Aktiivisen osallisuuden asema kansallisessa ja alakohtaisessa politiikassa

Osallisuuden edistäminen kattaa työllisyyden edistämisen, riittävän toimeentulon turvaamisen sekä tarpeenmukaisten palvelujen saatavuuden. Meneillään olevan sosiaaliturvajärjestelmän uudistuksen tavoitteena on lisätä toimeentuloturvan kannustavuutta.

Työvoimanpalvelukeskukset pyrkivät vähentämään vaikeasti työllistyvien rakenteellista työttömyyttä. Pitkäaikaistyöttömät ja moniammatillista tukea tarvitsevat henkilöt, vammaiset ja pitkäaikaissairaat nuoret mukaan lukien, saavat työvoimanpalvelukeskuksissa työvoima-toimiston, sosiaalitoimen ja Kelan palvelut yhdeltä luukulta.

Tukikelpoisuus kasvaa ja palvelut tulevat sitä intensiivisemmiksi, mitä pidempään yksilö on ollut työttömänä. Työmarkkinatuen kulut on jaettu valtion ja kuntien kesken, mikä kannustaa paikallishallintoa työllisyyden edistämiseen.

Välityömarkkinoiden toimenpiteet, esimerkiksi tuettu työllistyminen, työpajat ja sosiaaliset yritykset, tarjoavat työmahdollisuuksia henkilöille, jotka ovat pudonneet työmarkkinoilta sekä edistävät heidän osallisuuttaan. Sosiaalisilla yrityksillä on oikeus saada vammaisten ja pitkäaikaistyöttömien työllistämistä varten palkkatukea pidempään kuin muilla yrityksillä. Vuonna 2007 maassamme oli 148 sosiaalista yritystä, jotka työllistivät noin 750 henkilöä.

Maassamme on käynnissä sosiaaliturvajärjestelmän kokonaisuudistus, jota valvoo kesäkuussa 2007 nimetty SATA -komitea. Suomen väestö vanhenee nopeammin kuin muiden EU-maiden ja täällä on vähemmän uusia työmarkkinoille tulijoita kuin aiemmin. Eläkkeellä olevien ja hoitoa tarvitsevien lukumäärä kasvaa ja veron- ja sosiaalivakuutusmaksun maksajien lukumäärä laskee. Tämä heikentää sosiaaliturvajärjestelmän rahoituspohjan kestävyyttä.

SATA -komitean ehdottamat linjaukset perustuvat sosiaaliturvan riittävyyden ja ennakoitavien haasteiden arviointiin. Uudistuksen päätavoitteita ovat työnteon tekeminen aina kannattavaksi vaihtoehdoksi, köyhyyden vähentäminen sekä riittävän toimeentulon turvaaminen kaikissa elämäntilanteissa. Nämä tavoitteet voidaan toteuttaa parhaiten työuria pidentämällä. Ihmisten tulisi päästä työelämään aikaisemmin, jäädä eläkkeelle myöhemmin, sairastua, vammautua tai jäädä työttömäksi mahdollisimman harvoin ja myös osatyökykyiset henkilöt tulisi saada työelämään. Työ on keskeinen osallisuuden edistämisen ja syrjäytymisen ehkäisyn keino ja palkkatyö on tärkein keino saavuttaa keskitason tulot. Tämän lisäksi työllä on merkittävä rooli myös ihmisen mielenterveyden ja hyvinvoinnin ylläpitämisessä ja edistämässä.

Todellisuudessa vain suhteellisen pieni osa vammaisista ihmisistä käy työssä. Tämä estää heidän täyden kansalaisuuteensa toteutumista. Syrjintä on yleistä etenkin työnhakutilanteissa, vaikka syrjintä on laissa kiellettyä. Osa ihmisistä olettaa automaattisesti, että vammaisuus estää kaiken työnteon.

Monet osallisuutta edistävät toimenpiteet ovat yleisiä sen sijaan että ne kohdentuisivat tiettyyn ryhmään. Tästä huolimatta nuorten työllistymistä pidetään keskeisenä haasteena ja on olemassa erityisesti nuorten työllisyyden edistämiseen suunnattuja toimenpiteitä.

Ennen nykyistä taloudellista taantumaa 15–24 -vuotiaiden työllisyysaste oli nousussa. Nuorten työllistymistä tuetaan nuorten yhteiskuntatakuun avulla ja elinikäistä oppimista edistetään koulutustakuun avulla. Alle 25-vuotiaalle työnhakijalle laaditaan kolmen kuukauden kuluessa työttömyyden alkamisesta työnhakusuunnitelma, jossa määritetään tarjottavat palvelut, kuten työnhakukoulutus, soveltuva ammatillinen koulutus, työ- ja harjoittelupaikat, työelämään valmistava koulutus, starttiraha tai palkkatuettu työ. Vammaisen tai pitkäaikaissairaana nuoren työkyvyn ja terveydentilan arviointi on tärkeä osa tätä

suunnitelmaa. Vuonna 2007 työnhakusuunnitelma laadittiin noin 82 %:lle nuorista kolmen kuukauden kuluessa työttömäksi jäämisestä.

YK:n ja EU:n jäsenenä Suomi on sitoutunut edistämään yhteiskuntaa, joka on avoin kaikille kansalaisille, myös vammaisille. Vammaisten syrjimättömyyden periaate on kirjattu Suomen perustuslakiin. Syrjinnänvastaisuus on myös yksi keskeisimmistä periaatteista Suomen vammaispoliittisessa ohjelmassa.

Käytännössä vammaiset henkilöt eivät kykene täysin käyttämään oikeuksiaan tai täyttämään velvollisuuksiaan, eivätkä he ole useinkaan yhdenvertaisia muiden kansalaisten kanssa. Vaikka saavutettavuutta ja tasa-arvoa edistetään monin tavoin, rakenteelliset esteet ja yleiset asenteet rajoittavat yhä vammaisten itsenäistä elämää ja sosiaalista osallisuutta. Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden nuorten koulutustaso jää herkästi alhaiseksi ja työikäisten vammaisten työllisyysaste on alhainen.

Vammaispolitiikan yleistavoitteena Suomessa on tarvittavien palveluiden turvaaminen kunnan kaikille asukkaille heidän taloudellisesta tai sosiaalisesta asemastaan riippumatta. Toiminta keskittyy vammaisten osallistumisen esteiden poistamiseen, vammaispalveluihin ja kuntoutukseen. Tavoitteena on, että yleiset palvelut kohtaavat myös vammaisten tarpeet niin pitkälle kuin mahdollista. Heidän yhdenvertaisuutensa varmistetaan erityispalvelujen, kuten henkilökohtaisen avustajan ja yksilöllisten asumisratkaisujen avulla.

Merkittävin uudistus vammaisten osallisuuden edistämiseksi on oikeus henkilökohtaiseen avustajaan (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimenpiteistä, 8 § 19.12.2008/981). Lakiin on sisällytetty uusia vammaryhmiä ja avustajapalvelut on laajennettu kattamaan myös työpaikoilla esiintyvä avun tarve. Tarvittavat avustajapalvelut myönnetään jokapäiväisten kodin sisäisen ja ulkopuolisen elämän vaatimusten perusteella, sisältäen 10 tuntia kuukaudessa harrastuksiin.

Tilastot

Tietojen kokoaminen vammaisista henkilöistä on monimutkaista, koska vammaisuutta ja terveydentilaa koskevat tiedot on määritetty Suomessa henkilökohtaisiksi tiedoiksi, joiden kerääminen on laissa kiellettyä (22.4.1993/523). Tämän vuoksi tilastotietoa vammaisten henkilöiden ja työelämässä olevien vammaisten henkilöiden määristä on vain vähän saatavana.

Tästä huolimatta on mahdollista saada jonkinlainen käsitys vammaisten ja pitkäaikaissairaiden nuorten tilanteesta Suomessa käyttämällä Eurostatin tietoja, jotka pohjautuvat itseilmoitettuihin tietoihin. Taulukossa 1 tarkastellaan kohderyhmän työmarkkina-asemaa iän ja vamman vakavuusasteen mukaan.

Vammaisten työmarkkinoille osallistumista tarkasteltaessa on tärkeää huomata, ettei työttömyysaste ole kaikkein käyttökelpoisin indikaattori. Työttömyyslukuihin sisältyvät ainoastaan ne, jotka ovat aktiivisina työnhakijoina. Monet vammaiset, jotka haluaisivat työskennellä, ovat työhalukkuudestaan riippumatta työkyvyttömyyseläkkeellä ja näkyvät näin tilastoissa työmarkkinoiden ulkopuolella olevina. Tätä voidaan havainnollistaa vertaamalla vammaisten ja vammattomien työttömyysastetta samoihin ryhmiin kuuluvien työelämän ulkopuolella olevien osuuteen. Siitä, että kaikkien vammaisten työttömyysaste on 6,5, kun vammattomien työttömyysaste on 8,5 voitaisiin päätellä, että vammaiset menestyvät työmarkkinoilla paremmin kuin ei-vammaiset toverinsa. Jos sen sijaan verrataan työmarkkinoiden ulkopuolella olevien vammaisten osuutta (33,8 %) työmarkkinoiden ulkopuolella olevien vammattomien osuuteen (16,5 %), havainnollistaa se vammaisten työmarkkinoille osallistumisen haasteita.

Taulukko 1. Vammaisten nuorten työmarkkina-asema (%) vamman vaikeusasteen ja iän mukaan.

	Työssä			Työtön			Työelämän ulkopuolella		
	15–24	25–34	Yht.	15–24	25–34	Yht.	15–24	25–34	Yht.
Yht.	48,5	79,1	70,2	17,4	8,1	7,9	34,0	12,7	22,0
Ei vammaa	48,6	80,7	75,0	17,5	7,9	8,5	33,9	11,4	16,5
Lievä vamma	54,3	83,9	79,5	15,9	5,9	5,7	29,8	10,2	14,8
Keskivaikea vamma	47,0	75,8	72,3	21,8	11,9	9,5	31,2	12,3	18,2
Vaikeavammaisuus	41,0	63,3	51,6	*	13,6	8,2	47,4	23,1	40,2
Erittäin vaikea vammaisuus	*	45,3	30,8	*	*	4,1	57,2	46,7	65,1
Ei luokiteltu	*	*	*	*	*	*	*	*	56,1
Kaikki vamma-asteet	48,2	73,1	59,7	16,9	9,2	6,5	34,9	17,8	33,8

Lähde: Eurostat 2010.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että mitä vaikeammin vammaisista on kyse, sitä vähäisempää on osallistuminen työelämään. Vain 30 % erittäin vaikeasti vammaisista ja 51 % vaikeasti vammaisista osallistui työelämään. Henkilöistä, joilla ei vammaisuutta ole, osallistui työelämään 75 %. 16–24-vuotiaiden, lievästi vammaisten ryhmässä vammaisten ja vammattomien välinen ero työllisyysasteessa on sen sijaan suhteellisen pieni. Tässä ikäryhmässä lievästi vammaisten 47 %:n työllisyysaste ei juuri poikkea saman ikäluokan vammattomien 48,2 %:n työllisyysasteesta. Osittain tämä aiheutuu siitä, että niin monet tähän ikäryhmään kuuluvista vammaisista kuin saman ikäisistä vammattomistakin ovat vielä täysipäiväisesti koulutuksessa tai muusta syystä työelämän ulkopuolella. Kun siirrytään tarkastelemaan 25–34 -vuotiaiden ikäryhmää, luvut muuttuvat dramaattisesti: työllisyysaste vammattomien ryhmässä on 80,7 %, kun se on vaikeavammaisilla 63,3 % ja erittäin vaikea vammaisilla 45,3 %.

Käynnissä olevasta sosiaaliturvajärjestelmien uudistamisesta huolimatta hyvinvointijärjestelmä perustuu edelleen ajatukseen, ettei vammaisilla ei tarvitse olla töissä hyvinvointivaltion kompensoidessa vamman aiheuttamia haittoja maksamalla vammaisille työkyvyttömyyseläkettä. Myös työvoimaviranomaiset näyttävät ajattelevan ettei vammaisille tai pitkäaikaissairaille nuorille ole syytä etsiä töitä, koska he saavat jo työkyvyttömyyseläkettä. Kyse voi olla myös siitä, että monet näistä nuorista ovat päätyneet työelämän ulkopuolella oleviksi, koska he pitävät omaa työnsaantiaan hyvin epätodennäköisenä, eivätkä edes yritä hakea töitä. Pitkäaikaistyöttömiin kuuluu vammaisia ja pitkäaikaissairaita ihmisiä, joiden työkyky on jopa hyvä ja jotka pystyisivät kuntoutuksen ja uudelleen sijoittamisen kautta ainakin tilapäiseen työhön, vaikka he eivät kykenisikään tekemään säännöllisesti töitä avoimilta työmarkkinoilta.

Sairauspäiväraha on tarkoitettu korvaamaan sairauden aiheuttaman työkyvyttömyyden aikana menetettyjä tuloja. Sairauspäivärahan saajien määrä on suurempi iäkkäämpien ikäryhmässä kuin nuorten keskuudessa. (Taulukko 2) Jos kyvyttömyys jatkuu yli vuoden, voi sairauden vuoksi työkyvytön hakea työkyvyttömyyseläkettä.

Taulukko 2. Sairauspäivärahan saajien määrä ikäryhmittäin 2008–2009.

	2008	2009
16-19	726	610
20-24	2601	2468
25-29	3532	3451

Lähde: Suomen kansaneläkelaitos, Kela.

Suomessa noin yksi prosentti 16–24-vuotiaista ja kaksi prosenttia 25–34-vuotiaista saa työkyvyttömyyseläkettä. Etenkin työkyvyttömyys mielenterveydellisten syiden takia on yleistynyt 1990-luvun lopulta alkaen. Mielenterveyden ja käyttäytymisen ongelmat ovat yleisimpiä syitä työkyvyttömyyseläkkeen saamiseen 16–29-vuotiailla. (Taulukko 3.)

Taulukko 3. Kelan työkyvyttömyyseläkkeen saajien määrät diagnoosin ja ikäryhmän mukaan jaoteltuna.

		Väestö	Kehitysvammat arvio ¹⁾	Fyysiset ja aistitoimintaan liittyvät ²⁾	Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt ³⁾	Hermojärjestelmän sairaudet ⁴⁾	Yhteensä
1999	16–24	593792	0,1	0,2	0,6	0,2	0,9
	25–34	674554	0,1	0,3	1,4	0,3	1,3
	16–64	3396198	0,4	3,4	2,3	0,7	6,9
2008	16–24	592762	0,1	0,2	0,6	0,1	1,0
	25–34	662199	0,1	0,3	1,1	0,2	1,9
	16–64	3477271	0,3	1,6	3,5	0,6	4,8

- 1) ICD-10 F00-F99 sisältää kehitysvammat. Ei ole tarkkaa tietoa siitä, kuinka monella henkilöllä on kehitysvamma Suomessa. Arvio pohjautuu tietoon, jonka mukaan noin 6,5 prosentilla eläkkeensaajista on kehitysvamma.
- 2) ICD-10 A00-B99, C00-D49, D50-D99, E00-E9, G00-G99, H00-H59, H60-H99, I00-I99, J00-J99, K00-K99, L00-L99, M00-M99, N00-N99, Q00-Q99.
- 3) ICD-10 F00-F99 sisältää kehitysvammat. Ei ole tarkkaa tietoa siitä, kuinka monella henkilöllä on kehitysvamma Suomessa. Arvioitu kehitysvammaisten määrä on 5,6 promillea väestöstä ja 6,5 prosenttia eläkkeensaajista.
- 4) ICD-10 G00-G99, S00-T99.

Lähde: Suomen kansaneläkelaitos, Kela.

Vaikka mielenterveysongelmaisten määrä ei ole muuttunut merkittävästi, on eläkkeelle jääminen mielenterveysongelmien perusteella lisääntynyt etenkin 16–24-vuotiaiden naisten joukossa (taulukko 4). Mielenterveydelliset ongelmat ovat eläköitymisen perusteena syynä 75 %:lla 25–29-vuotiaista työkyvyttömyyseläkkeen saajista ja masennus on yksi tärkeimmistä syistä ennenaikaiseen eläköitymiseen.

Taulukko 4. 16–29-vuotiaat työkyvyttömyyseläkkeen saajat, joilla on mielenterveys- tai käyttäytymisongelmia¹⁾, prosenttiosuudet kaikista työkyvyttömyyseläkkeen saajista ikäryhmittäin ja sukupuolen mukaan vuosien 1999 ja 2009 lopussa.

		1999	2009	Muutokset 1999–2009
16–19	Miehet	59,2	71,0	16,6
	Naiset	54,4	68,3	20,4
20–24	Miehet	63,9	76,9	16,9
	Naiset	62,6	78,2	19,9
25–29	Miehet	67,4	77,1	12,6
	Naiset	64,7	74,5	13,2
16–29	Miehet	64,2	76,2	15,7
	Naiset	61,9	75,2	17,7
	Yhteensä	63,5	75,7	15,9

Lähde: Suomen kansaneläkelaitos, Kela.

Ei ole olemassa tarkkaa tietoa siitä, kuinka moni henkilö Suomessa on diagnosoitu kehitysvammaiseksi, mutta on tiedossa, että melkein kaikki heistä ovat työkyvyttömyys-eläkkeellä. Kelan mukaan suuri osa kehitysvammaisista ja moni henkilö, jolla on mielen-terveydellisiä ongelmia saavat kansaneläkettä, joka tarjoaa vain minimitulot. Varhain eläköityneet henkilöt ovat vain harvoin ennättäneet käydä työssä ennen eläkkeelle jäämistään. Näin he eivät ole oikeutettuja myöskään ansiosidonnaiseen eläkkeeseen. Vammaisten keskimääräiset tulot ovat yli 30 % pienemmät kuin keskimääräiset tulot muulla työikäisellä väestöllä ja on arvioitu, että 22 % vammaisista eli köyhyydessä vuonna 2005.

Palkkatyö on tärkein keino riittävän toimeentulon saamiseen ja koulutus on merkittävä tekijä työllistymisessä. Varhainen eläköityminen vaikuttaa vammaisen henkilön taloudelliseen tilanteeseen, mutta se vaikuttaa myös yhteiskunnan talouteen. On arvioitu, että nuoren henkilön varhainen eläköityminen ja pysyvä poisjääminen työelämästä maksaa yhteiskunnalle miljoona euroa.

Työtoiminnan piirissä olevien vammaisten lukumäärä on lisääntynyt viimeisen kymmenen vuoden aikana (Taulukko 5). Yksi syy tähän on, että uusia ryhmä ihmisiä, esimerkiksi henkilöt, joilla on mielenterveydellisiä ongelmia, on tullut toiminnan piiriin. Samaan aikaan pitkäaikaista laitoshoidtoa on pyritty korvaamaan avohoidolla ja ammatillisella kuntoutuksella. Kuntoutuksen tavoitteena on, ettei henkilö jää pysyvästi työtoiminnan piiriin, vaan palaa takaisin avoimille työmarkkinoille niin pian kuin mahdollista.

Taulukko 5. Vammaisten työtoiminta Suomessa 1999–2009.

	1999	2005	2006	2007	2008	2009
Kehitysvammaisten suojatyö	17344	19730				
Suojatyö henkilöille, joilla työkyvyttömyys ¹⁾			24468	27542	29702	31696

1) Sisältää kehitysvammaiset.

Lähde: Sotkanet.

Vammaisten henkilöiden yksilölliset palvelut perustuvat palvelusuunnitelmaan, johon kirjataan kaikki ne tukitoimet, joita he tarvitsevat jokapäiväisessä elämässään, esimerkiksi kuljetuspalvelut, henkilökohtaisen avustajan palvelut, tulkkipalvelut ja asumispalvelut. Kuljetuspalveluita käyttää suurin osa asiakkaista. Henkilökohtaisen avustajan käyttö on lisääntynyt parin viime vuoden aikana. Myös yksilölliset asumisjärjestelyt ovat yleistyneet. (Taulukko 6)

Taulukko 6. Vammaispalvelulain perusteella tarjottavat palvelut sekä vammaisten laitoshoidon ja asumispalvelut 2000–2006.

Vammaispalvelulain perusteella tarjottavat palvelut	2000	2005	2006
Kuljetuspalvelut vaikeasti vammaisille	66568	66568	84064
Henkilökohtainen avustajapalvelu	2817	2817	4548
Tulkkipalvelut	3137	3530	3791
Asunnon muutostyöt	7032	7857	8072
Suojakoti vaikeasti vammaisille	1894	2775	3088
Vammaisten laitoshoidon ja asumispalvelut			
Laitokset kehitysvammaisille ¹⁾	2960	2960	2496
Kotiapu kehitysvammaisille	3344	4874	
Kehitysvammaisten avustettu asuminen	2476	2649	
Vammaisten ryhmäkoti: 24 h avustus			5355
Vammaisten ryhmäkoti: osa-aikainen avustus			2341
Vammaisten palvelukoti ja tuettu asuminen ²⁾	1510	1861	1758
Kehitysvammaiset perhehoidossa ³⁾	1270	1095	1253

1) 2006 vuoden tieto on kerätty vammaisten laitoksista sisältäen myös muut kuin kehitysvammaiset

2) Tieto on kerätty erikseen kehitysvammaisista ja muista vammaisista henkilöistä vuoteen 2005 asti. Tässä lukumäärät on laskettu yhteen.

3) 2006 vuoden tieto on kerätty vammaisista perhehoidossa, johon sisältyy myös muut kuin kehitysvammaiset

Lähde: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Työvoimatoimistot tarjoavat vammaisille henkilöille ammatillista kuntoutusta, työharjoitteluja, työ- ja koulutuskokeiluja, jne. 2006 ja 2009 välillä tuettu työllistäminen samoin kuin työharjoittelu ja työelämävalmennus vähenivät luultavasti taloudellisesta taantumasta johtuen. Vuosien 2009 ja 2010 välillä niiden käyttö on jälleen lisääntynyt niin, että nyt niitä käytetään lähes yhtä paljon kuin vuonna 2006. (Taulukko 7)

Taulukko 7. Tuettu työllistyminen 2006–2010

	2006	2009	2010	Muutokset	
				2006–2009	2009–2010
1. Sijoitus valtiolla	2249	1359	1787	- 39,6	22,4
2. Sijoitus kunnalla	10948	7387	9069	- 32,5	10,5
3. Sijoitus yksityisellä sektorilla	26545	23859	26053	- 10,1	9,4
4. Harjoittelu työmarkkinatuella	34249	29355	34617	- 14,3	15,2
5. Työharjoittelu/ työelämävalmennus	13214	11120	12162	- 1,8	8,6
6. Vuorotteluvapaapaikat	6270	6113	6406	- 2,5	4,6
1-6 Yhteensä	93475	79194	90094	- 15,3	12,1

Lähteet: Työllisyyskatsaus syyskuu 2010, työllisyyskatsaus syyskuu 2009 ja työllisyyskatsaus syyskuu 2006.

Työkyvyttömyyseläkkeen saajien määrä on vähentynyt 16–19-vuotiaiden keskuudessa viimeisten vuosikymmenien aikana. 1980-luvulla he jäivät eläkkeelle melkein automaattisesti peruskoulun jälkeen ja eläkkeen saajien määrä 16–19-vuotiaiden ikäryhmässä oli 43 % korkeampi kuin kaksikymmentä vuotta myöhemmin. (Lähde: Eläketurvakeskus). 1980-luvulla nuorilla vammaisilla ei ollut mahdollisuuksia päästä koulutukseen. Tänä päivänä jokaisella nuorella, myös vaikeasti vammaisilla henkilöillä, on oikeus koulutukseen. Myös vammaisen pääsy työelämään on laajalti hyväksytty periaatteena. Ammatillisessa koulutuksessa olevien erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden lukumäärä on kasvanut yli 50 % viimeisen kymmenen vuoden aikana. Ensisijainen erityistä tukea tarvitsevien opiskelupaikka on tavallinen ammatillinen oppilaitos. Ammatilliset erityisoppilaitokset ovat vastuussa kaikkein vaikeimmin vammaisten koulutuksesta (Taulukko 8).

Taulukko 8. Erityistä tukea tarvitsevat opiskelijat ammatillisessa koulutuksessa erityisopetuksen järjestämipaikan mukaan vuosina 2004–2008.

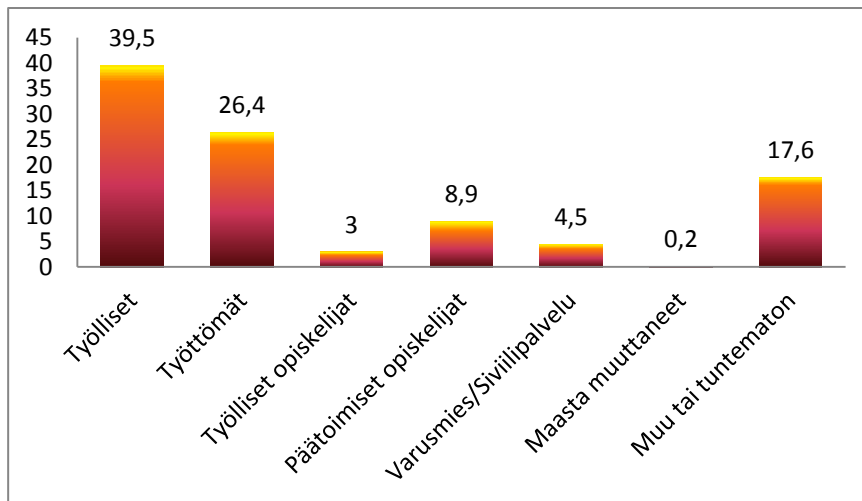
		2000	2004	2008
Ammatillinen erityisoppilaitos		2422	2493	2397
Muu ammatillista koulutusta tarjoava oppilaitos	Erityisryhmä	1414	1557	1605
	Yleinen ryhmä ¹⁾	4118	8401	12460
Yhteensä ²⁾		7954	12451	16462
Osuus ammatillisen koulutuksen opiskelijoista		5,0	5,4	6,0
Ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden lukumäärä		159884	230823	275498

1) 2008 erityisopiskelijoista 15849 opiskeli opetussuunnitelmaperusteisessa koulutyyppisessä koulutuksessa, 435 valmentavassa koulutuksessa ja 178 oppisopimuskoulutuksessa.

2) Sisältää oppisopimuskoulutuksen ja valmentavan koulutuksen, jotka on järjestetty muualla kuin ammatillisessa koulutuksessa.

Lähde: Kasvatus 2009. Suomen tilastokeskus; Wera web-raportointipalvelu.

Ammatillisen koulutuksen keskeisenä tavoitteena on opiskelijoiden työllistyminen. Opiskelijat harjoittelevat opintojensa aikana työnhakua ja heidän työllistymismahdollisuuksiaan tuetaan kaikkiin ammatillisiin perustutkintoihin sisältyvien työssäoppimisjaksojen avulla. Koulutus auttaa myös erityisopiskelijoita työpaikan saamisessa. 39,5 % opiskelijoista, jotka valmistuivat ammatillisista erityisoppilaitoksista 2008, saivat työpaikan (kaavio 1).

Kuvio 1. Ammatillisista erityisoppilaitoksista valmistuneiden sijoittuminen (%) vuonna 2008.

Lähde: Tilastokeskus.

Vammaiset työttömät ja työelämän ulkopuolella olevat henkilöt edustavat merkittävää työresurssia varsinkin tulevaisuudessa, kun yhteiskunta tarvitsee kaikkien työpanoksen. Joka kolmas vammaisen henkilö on halukas työskentelemään. Noin 30 %:lla vammaisista on hyvä tai jopa erinomainen työkyky. Yli viidenneksellä vammaisista on vakituinen työ ja 50 % on tehnyt viimeisten 24 kuukauden aikana ainakin vapaaehtoistyötä. Suomen viranomaiset ovat kiinnostuneita tuetusta työllistymisestä. Myös tuetusti työllistyneet ovat tyytyväisiä työhönsä, vaikkakin palkat ovat tuetussa työssä usein hyvin pieniä ja heillä on harvoin mahdollisuuksia tehokkaaseen ja jatkuvaan tukeen, kuten työpaikalla tapahtuvaan työvalmennukseen.

Kansalliset politiikat ja ohjelmat

Suomessa henkilöt, joilla on vamma tai terveysongelmia, saavat samoja sosiaali- ja terveydenhuollonpalveluita, työllistymis- ja koulutuspalveluita ja muita tukipalveluita, joita tarjotaan muullekin väestölle. Näiden lisäksi heillä on oikeus välttämättömiin erityispalveluihin ja tukitoimenpiteisiin. Tavoitteena on, että ensisijaiset palvelut ja tukitoimenpiteet kohtaisivat yksilöiden tarpeet niin pitkälle kuin mahdollista. Erityispalvelut turvaavat vammaisen henkilön yhdenvertaisuuden. Yksilölliset palvelut pohjautuvat palvelusuunnitelmaan, joka sisältää tiedot kaikista niistä palveluista ja tuista, joita vammaisen henkilö tarvitsee jokapäiväisessä elämässään.

Riittävät tulot

Ei ole mitään erityistä tukea, jolla turvataan vammaisten ja pitkäaikaissairaiden nuorten riittävä tulotaso. Pienituloisuus on yleisempää niillä, jota ovat työelämän ulkopuolella. Työkyvyttömyysturvan (16 vuotta täyttäneiden vammaistuki, työkyvyttömyyseläke, eläkeläisten hoitotuki, kuntoutustuki) tarkoituksena on tukea vammaisten omavaraisuutta ja parantaa heidän mahdollisuuksiaan elää täyttä ja tasavertaista elämää yhdessä muiden kanssa. Tukea maksetaan korvaamaan vamman, avun tarpeen ja palvelujen aiheuttamia erityisiä kuluja. Nämä tuet eivät ole yhteydessä työllistymiseen ja eikä niihin sisälly työllistymiseen liittyviä kannustimia.

Sairauspäiväraha on tarkoitettu korvaamaan menetettyjä ansioita sairaudesta aiheutuvan työkyvyttömyyden ajalta. Jos henkilö palaa töihin osa-aikaisesti, hän voi saada osittaista sairauspäivärahaa ja saada täten aikaa kuntoutumiseen. Jos henkilö on ollut työkyvyttömänä yli vuoden, hän voi hakea työkyvyttömyyseläkettä.

Ennen eläkkeelle jäämistä hänen on täytynyt saada sairauspäivärahaa enimmäisajalta (300 työpäivää) ja hänen täytyy olla sairauden takia kykenemätön palaamaan työhön.

Siitä huolimatta, että eläke-etuja on kehitetty viime vuosina, ovat etenkin varhain eläkkeelle jääneet edelleen vaarassa köyhtyä. He saavat yleensä kansaneläkettä, joka tarjoaa vain minimitoimeentulon. Varhain eläkkeelle jääneet eivät useinkaan ole tehneet työtä ennen eläköitymistään. Tämän vuoksi he eivät ole oikeutettuja myöskään ansiosidonnaiseen eläkkeeseen. Takuueläke pyrkii vastaamaan tähän haasteeseen parantamalla pienimpiä eläkkeitä saavien tuloja. Takuu-eläke tulee voimaan 1.3.2011.

Osallisuus työmarkkinoilla

Työllistyminen on keskeinen keino turvata riittävä toimeentulo. Vammaisten henkilöiden saatavilla on tavalliset työllistymispalvelut. Erityisiä palveluita ja toimenpiteitä esimerkiksi ammatillista kuntoutusta, palkkatukea ja työolojen järjestelytukea käytetään tarpeen mukaan. Henkilöt, joilla on vamma tai terveysongelmia, voivat saada tukea myös yrityksen perustamiseen sekä tarvittavien apuvälineiden hankintaan. Vammaisten henkilöiden työllisyysaste on kuitenkin edelleen alhainen. Suomalainen työllistämispolitiikka on hyvin perinteinen työnhakuun liittyen. Suomessa on tarjolla vain vähän osittaisia avustuksia ja kohdennettuja toimenpiteitä.

Vammaisten henkilöiden työllistämispolitiikka keskittyy niin sanottuihin osatyökykyisiin henkilöihin. Saadakseen työnhakuapua heidän täytyy vakuuttaa viranomaiset kyvystään työskennellä. Toisin sanoen vammaisten työllistäminen on osittain medikalisoitu.

Viime vuosina on kiinnitetty paljon huomiota kuntoutukseen mahdollisuutena parantaa osatyökykyisten työkapasiteettia, selviytymistä vamman tai terveydellisen haitan kanssa ja työelämään pääsyä. Ammatillisesta kuntoutuksesta on tehty lakisääteinen oikeus, jota koskevasta päätöksestä voi valittaa. Vammaiset henkilöt voivat saada lääketieteellistä, ammatillista ja harkinnanvaraista kuntoutusta (psykoterapia, neuropsykologinen kuntoutus, sopeutumisvalmennus) ja heidän edellytyksiään selviytyä erilaisista työtehtävistä voidaan arvioida työ- tai koulutuskokeilujen, työharjoittelun ja kuntoutustutkimusten avulla.

Työhön päässeiden kuntoutujien lukumäärä on kasvanut vuosi vuodelta. On tavallista, että vammaisen tai pitkäaikaissairas henkilö saa erityistä tukea työsuhteen alussa. Mahdollisuuksia tehokkaaseen ja jatkuvaan tukeen on kuitenkin vain vähän tarjolla.

Elinikäinen oppiminen

Suomessa jokaisella nuorella, myös vaikeasti vammaisilla, on oikeus toisen asteen koulutukseen. Ammatillinen kuntoutus voi olla peruskoulutusta, jatkokoulutusta tai uudelleen koulutusta. Ammatillinen peruskoulutus voi auttaa vammaista henkilöä kouluttautumaan ammattiin, joka on hänelle terveyteen liittyvät ja ammatinvalintaa rajoittavat seikat huomioon ottaen sopiva. Uudelleen kouluttautumalla tai jatkokoulutuksella henkilö voi hankkia itselleen ammatin, joka auttaa häntä minimoimaan terveydellisten rajoitteiden vaikutukset. Jos jatkokouluttautuminen mahdollistaa työn löytymisen vammaiselle henkilölle, voi hän saada tukea ylemmän koulutusasteen opintoihin. Ammatilliseen kuntoutukseen myönnetty tuki kattaa välttämättömät opiskelukulut, apuvälineet ja muut tukitoimet.

Ensisijaisia opiskelupaikkoja erityistä tukea tarvitseville ovat yleiset ammattioppilaitokset ja korkeamman asteen oppilaitokset. Ammatilliset erityisoppilaitokset ovat vastuussa koulutuksen tarjoamisesta vaikeimmin vammaisille. Erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden määrää ja heidän mahdollisuutensa toisen ja korkea-

asteen koulutuksessa ovat lisääntyneet viimeisen kymmenen vuoden aikana, mutta vammaiset henkilöt ovat edelleen vaarassa jäädä alemmalle koulutustasolle.

Sosiaali- ja terveydenhuollonpalvelujen saatavuus

Suomessa kunnallisilla sosiaali- ja terveydenhuollonpalveluilla on ensisijainen vastuu palvelujen tarjoamisesta vammaisille henkilöille. Tavoitteena on, että yleiset sosiaali- ja terveydenhuollon-palvelut pystyvät kohtaamaan vammaisten tarpeet ja varmistavat heidän yhdenvertaisuutensa palvelujen saamisessa niin hyvin kuin mahdollista. Erityispalvelut (esimerkiksi kuljetuspalvelu, tulkkipalvelu, henkilökohtaisen avustajan palvelut, yksilölliset asumisjärjestelyt ja kuntoutus) perustuvat vammaisen henkilön yksilöllisiin tarpeisiin. Nämä palvelut takaavat vammaisten tasa-arvoisuuden suhteessa omaan ryhmään ja muuhun väestöön.

Henkilökohtainen avustajajärjestelmä on suosittu kehittämiskohde vammaisten henkilöiden keskuudessa. Se on ollut keskeinen kohde myös vammaispalvelulain uudistuksessa 2009–2010. Uudistuksessa uusia ryhmiä on sisällytetty lakiin ja avustus on laajennettu koskemaan myös työpaikkoja. Lisäksi laissa on huomioitu, että henkilö, joka tarvitsee henkilökohtaisen avustajan, voi kyetä myös työskentelemään.

Nykyinen politiikka sisältääkin keskeisimmät kohdat, joilla varmistetaan vammaisten sosiaalisen osallisuus ja sosiaaliturva. Vammaislain tulkinnat kuitenkin vaihtelevat ja vammaiset ovat edelleen epätasa-arvoisessa asemassa riippuen siitä, missä he asuvat. Kuntien välillä on vaihtelua siinä, kuinka yksilölliset palvelusuunnitelmat laaditaan ja pannaan täytäntöön. Vammaisten työllistämisen politiikka on keskittynyt osatyökykyisiin. Suomessa käytetään vain vähän osittaisia tukia ja kohdennettuja toimenpiteitä.

Kansalaisjärjestöjen tarjoamilla palveluilla sekä julkisen sektorin ja järjestöjen yhteistyöllä on pitkät perinteet Suomessa. Tämä toiminta on tärkeää syrjäytymisen ehkäisyssä ja osallisuuden edistämiseksi. Järjestöillä on ollut merkittävä rooli esimerkiksi päihteidenkäyttäjien, vammaisten ja kuntoutujien erityisiä tarpeita kohdattaessa. Asia-alueilla, joilla järjestöt tarjoavat tukea ja palveluita, on usein vain muutamia muita toimijoita. Lisäksi järjestöille on kehittynyt usein sellaista erityisasiantuntijuutta, jota muilla ei ole.

Työmarkkinaosapuolten aloitteet

Työlaki kieltää vammaisten henkilöiden syrjimisen. Työnantajilta vaaditaan myös toimenpiteitä, joilla he voivat edesauttaa vammaisten työhön pääsemistä ja työssään selviytymistä. Ottaessaan uusia työntekijöitä, työnantajan tulee yrittää tunnistaa työhön liittyviä esteitä ja poistaa niitä. He voivat myös saada taloudellista tukea järjestääkseen työolot vajaakuntoiselle työntekijälle tai työnhakijalle sopiviksi. Korvausta voidaan maksaa myös työkyvyn ja tuottavuuden pysyvästä menetyksestä. Palkkatuki voi olla 75 % palkkakuluista. Korvausta voidaan maksaa työsuhteen alussa, jolloin työntekijä tarvitsee enemmän tukea tutustuessaan työtehtäviinsä tai korvaus voi olla pysyvä tilanteesta riippuen.

Elinkeinoelämän keskusliitto (EK) mukaan haasteina ovat erityisesti ihmisten asenteet vammaisuutta kohtaan ja vammaisten sijoittuminen työhön avoimille työmarkkinoille. Vammaisten ei uskota pystyvän vastaamaan työelämän vaatimuksiin. Vuonna 2002 vain noin 20 % ihmisistä, joilla oli terveysongelmia tai jokin vamma kuului työvoimaan ja 13,7 % oli työttömänä.

EK korostaa, että lähtöoletuksena tulisi olla, että vammaiset työntekijät voivat olla yhtä tuottavia kuin muutkin työntekijät. Vammaisuus määrittyy yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksessa ja sen tuottamat rajoitteet voidaan voittaa työolosuhteita muuttamalla tai käyttämällä esimerkiksi henkilökohtaista avustajaa. Ongelmana ei ole henkilön vajaatoimintakyky, vaan ympäristö, joka on huonosti suunniteltu. Työpaikan tulisi tarjota vajaakuntoiselle työntekijälle tukensa sen sijaan hänen odotetaan selviytyvän työtehtävistä

samalla tavalla kuin muut työntekijät. Toisaalta sen paremmin vammaisilta kuin muitakaan työntekijöitä ei tule edellyttää tehtäviä, joihin he eivät pysty

EK:n mielestä työntajien on paitsi huomioitava työperäiset vammat ja sairaudet, ojennettava kätensä myös niille osatyökykyisille, jotka vasta etsivät työtä. On tärkeä selvittää jo rekrytointi- ja valintavaiheessa, millaisia järjestelyjä tai laitteita tarvitaan ja tarvitseeko työnhakija henkilökohtaista apua. Tilat olisi suunniteltava niin, että ne soveltuvat pyörätuolin käyttäjille ja näkö- ja kuulovammaisten työhön osallistuminen on mahdollistettava IT-ratkaisuilla. Vammainen työntekijä itse tietää parhaiten, mitä työtä hän voi tehdä ja mitä apua hän tarvitsee.

Työkokeilut ovat hyvä keino edistää terveysongelmaisten ja vammaisten työllisyyttä. Työkokeilun aikana vammainen saa tutustua eri työtehtäviin ja antaa näytön omasta osaamisestaan ja työkyvystään. Työvalmennuksella on tärkeä rooli työtehtävien määrittä-misessä ja tehtävien mukauttamisessa henkilön edellytykset huomioiden sekä työhön opastuksessa.

Työnantajat voivat hyödyntää vammaisjärjestöjen asiantuntemusta työperäisiä vammoja saaneiden ammatillisessa kuntoutuksessa ja työllistämisessä. Yksi esimerkki tällaisesta yhteistyöaloitteesta on kuvattu tapaustutkimuksessa 2. Keskeiset työllistämiskumppanit Sisäänheitto työelämään! projektissa ovat Finnish Business & Society ry (FiBS) yhteistyöverkostoineen ja Manpower Inclusive Oy.

Finnish Business & Society ry (FiBS) on yli 130 yrityksestä tai muusta organisaatiosta koostuva yritysten verkosto, jonka tehtävänä on edistää taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestävää liiketoimintaa Suomessa. Sen tavoitteena on saada yritykset omaksumaan yhteiskuntavastuu osaksi strategista suunnittelua ja jokapäiväistä johtamista.

Manpower Inclusive on yksi johtavista työvoimapalvelujen tuottajista Suomessa. Se on rekry-tointi- ja henkilöstövuokraus yritys, jolla on sosiaalisen yrityksen status ja joka edistää työ-elämän monimuotoisuutta ja tasa-arvoa. Manpower Inclusive on Manpower-ryhmän yksikkö, joka on erikoistunut monimuotoisiin työllistämisen ratkaisuihin, joista yksi esimerkki on palkkatuettu henkilöstövuokraus. Manpower Inclusive liiketoiminta on jo itsessään sosiaalisesti vastuullista. Yhtiön resurssit on keskitetty aloitteisiin, joilla on suurin vaikutus epäedullisessa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden työllisyyttä tuettaessa.

Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö (SAK) lähestyy vammaisuutta työtaturmien ennalta-ehkäisyn sekä työkykyä heikentävän vamman tai ammattitaudin saaneiden työntekijöiden seurannan näkökulmasta. Iän suhteen painopiste on iäkkäiden työntekijöiden tarpeissa, minkä ohella keskusjärjestötasolla ollaan huolissaan nuorien työntekijöiden palkkauksesta.

Toimihenkilöunioni (TU) kommentoi äskettäin säästötoimenpiteiden vaikutuksia Suomen nuoriin. Yhä useammat nuoret keskeyttävät koulutuksen, ovat sekä koulutuksen että työelämän ulkopuolella tai päättävät koulutuksen joko kokonaan tai osin ilman ammattitaitoa. Suosituksen painopiste on perusopetuksen laadun ja opettajien osaamisen varmistamisessa sekä opiskelijoiden terveyden turvaamisessa (erityisesti mielenterveys) sekä tuen ja neuvonnan tarjoamisessa lapsille, opiskelijoille ja heidän perheilleen.

Tuetun työllistymisen kehittyminen on ollut hidasta Suomessa. Työnantajat tarvitsevat enemmän tietoa tukitoimenpiteistä sekä siitä, miten toimia vammaisten työntekijöiden kanssa, esimerkiksi, miten työ saadaan vastaamaan työntekijän edellytyksiä silloin, kun se on tarpeen henkilön vammaisuuden takia. Itse asiassa tämä on työnantajille kaikista keskeisin haaste.

Työvalmentajien tehtävänä ei ole auttaa vain työntekijää vaan myös työnantajaa esimerkiksi työhaastattelussa, työhön perehdyttämisessä, palkkaneuvotteluissa ja työ sopimuksen laadinnassa. Työvalmentajat tarjoavat myös tietoa palkkatuesta ja muista taloudellisista avustuksista, joita työnantaja voi saada, jos hän palkkaa vammaisen työnhakijan. Yleensä valmennus kestää kuitenkin vain lyhyen aikaa työsuhteen alussa ja työpaikoilla on harvoin saatavilla tehokasta ja jatkuvaa tukea.

Sosiaalinen yritys on rekisteröity sosiaalisten yritysten rekisteriin. Yritys voi käyttää sosiaalisen yrityksen nimitystä, jos vähintään 30 % sen työntekijöistä on vajaakuntoisia tai pitkä-aikaistyöttömiä. Sosiaaliselle yritykselle voidaan myöntää palkkatukea ja suotuisimmat olosuhteet kuin muille työnantajille, kun se työllistää vammaisia tai vajaakuntoisia työntekijöitä.

2 Tapaustutkimukset

Tapaustutkimus 1: Työpankkikokeilu

Tiivistelmä

Vuonna 2009 aloitetun Työpankkikokeilun tarkoituksena on lisätä vaikeassa tilanteessa olevien (pitkäaikaistyöttömät, vaikeasti työllistettävät, vammaiset, nuoret, maahanmuuttajat) henkilöiden työmarkkinoille osallistumista. Työpankki on työntekijän työnantaja. Monet työpankin työntekijät ovat vammaisia henkilöitä ja työpankki myy heidän työvoimaansa yrityksille. Yrityksille tämä on riskitön, joustava ja helppo tapa työllistää uusia työntekijöitä. Se tarjoaa työvoimaa kausittaiseen työhön ja tuotantoruuhiin ajaksi. Kun liiketoiminnassa on hiljaisempi kausi, työpankki järjestää työntekijälle muuta työtä tai koulutusta. Työpankki tarjoaa työntekijälle vakituiseen kokopäivätyöhön ja palkan. Jos työ keskeytyy, työpankki tarjoaa työntekijälle muuta työtä tai koulutusta sekä apua palkan ja tukien järjestelyyn. Työpankkikokeiluun on valittu neljä valtakunnallista toimijaa ja sitä hallinnoi Edupoli. Vastuu valtakunnallisesta työpankkikokeilusta on jaettu Sosiaali- ja terveysministeriön ja Työ- ja elinkeinoministeriön kesken.

Hankkeen lähtökohdat

Työpankin aloittaminen oli monen tekijän summa.

- Aiemmat projektit osoittivat, että yrityksillä oli tarvetta tilapäiselle kausityövoimalle ja työntekijöille tarvittiin muuta tekemistä sesonkien välillä.
- Vates-säätiö kehitteli sosiaalisen yrityksen ideaa ja Lubor Oy, yksi valtakunnallisen työpankkikokeilun toimijoista, perustettiin 2007.
- Suomen sosiaaliturvajärjestelmää ollaan perusteellisesti uudistamassa SATA-komitean mietinnön mukaisesti
- Sata-komitean linjauksiin sisältyy työllistymisen tukemista koskevia linjauksia ja yksi näistä innovatiivisista malleista oli 'työpankki'.

Valtakunnallista työpankkikokeilua hallinnoi Edupoli ja siihen osallistuu neljä valtakunnallista toimijaa. Vastuun kokeilusta kantavat Sosiaali- ja terveysministeriö sekä Työ- ja elinkeinoministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriö rahoittaa projektia ja Työ- ja elinkeinoministeriö on vastuussa tarvittavista palkkatuista. Muuten työpankki toimii kuten muutkin yritykset. Myös sosiaalisten yritysten tulee olla taloudellisesta tuottavista. Saavuttaakseen tämän työpankki myy työntekijöiden työvoimaa asiakasyrityksille markkinahintaan.

Kokeilun tavoitteet

Työpankkikokeilun tavoitteena on:

- mallintaa tapoja, joilla voidaan työllistää vajaakuntoisia, pitkäaikaistyöttömiä ja muita heikossa asemassa olevia henkilöitä avoimille työmarkkinoille.
- luoda "one stop shop" yrityksille, jotka tarvitsevat kausityöntekijöitä
- lisätä heikossa asemassa olevien (pitkäaikaistyöttömät, vaikeasti työllistettävät, vammaiset, maahanmuuttajat) osallistumista työmarkkinoille.

Edunsaajat

Työpankki on työntekijän työnantaja. Monet työpankin työntekijät ovat vammaisia henkilöitä. Työpankki myy työvoimaa markkinahintaan asiakasyrityksille.

Työntekijän hyödyt

- tavoitteena vakituinen ja kokopäiväinen työsuhde
- saa palkkaa
- työn keskeytysten aikana tarjolla työtä työpankin omassa tuotannossa tai koulutusta
- apua palkan ja tukien yhteensovittamisessa

Työnantajan hyödyt

- riskitön, joustava ja helppo tapa työllistää uusia työntekijöitä
- tarjoaa työvoimaa kausityöhön ja tuotantoruuhiin
- kun liiketoiminnassa on hiljaisempi kausi, työpankki tarjoaa työntekijälle muuta työtä tai koulutusta
- tuttu työntekijä on tarpeen vaatiessa heti työhön saatavilla

Vammaisen henkilön työllistäminen on yhteiskunnallisesti vastuullinen teko, joka kertoo yrityksen arvoista ja parantaa yrityksen kilpailukykyä. Tämä voi olla myös yrityksen imagon kannalta kriittinen menestystekijä. Parhaimmillaan yrityksen yhteiskunnallinen vastuuntunto tarkoittaa, että julkinen sektori, yritykset ja muut organisaatiot toimivat vastuuntuntoisesti ja yhdessä tukevat myös muiden organisaatioiden vastuullista toimintaa.

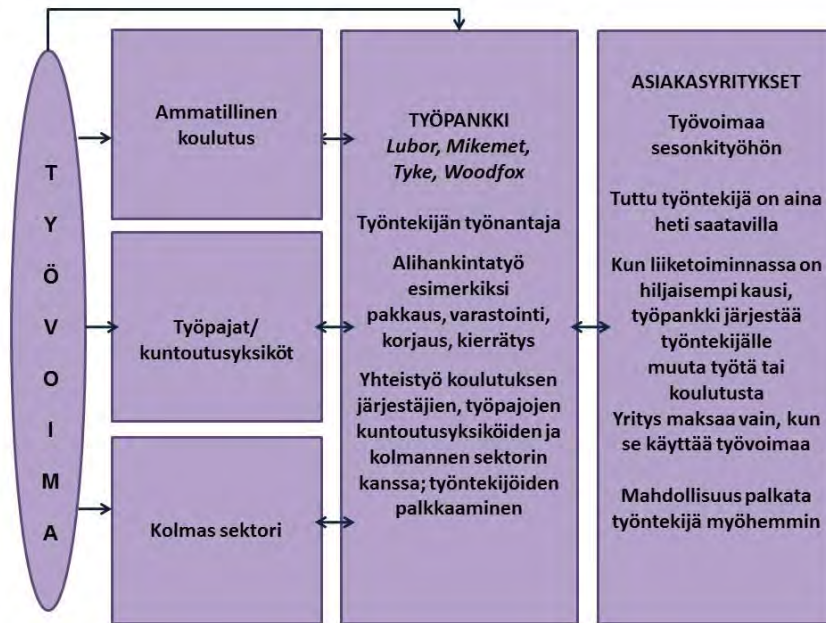
Työpankkien merkitys kohderyhmille

Työpankkikokeilun kohderyhmänä on heikossa työmarkkina-asemassa olevat henkilöt: pitkäaikaistyöttömät, vaikeasti työllistettävä, vammaiset, nuoret ja maahanmuuttajat. Noin 80 % työpankkikokeilussa mukana olevien sosiaalisten yritysten työntekijöistä on vammaisia henkilöitä. Heillä on esimerkiksi neurologisia vammoja, oppimisvaikeuksia tai mielen-terveydellisiä ongelmia. Noin puolet heistä on alle 30-vuotiaita.

Toiminta ja prosessit

Työpankkikokeilussa on mukana neljä valtakunnallista toimijaa: Lubor (Helsinki), Mikemet (Mikkeli), Tyke (Satakunta) ja Woodfox (Seinäjoki). Kaikki paikalliset toimijat ovat sosiaalisia yrityksiä. Sosiaalisten yritysten toiminnan tarkoituksena on luoda työpaikkoja vammaisille, pitkäaikaistyöttömille ja muille heikossa työmarkkina-asemassa oleville henkilöille, joilla on vaikeuksia työpaikan löytämisessä. Sosiaaliset yritykset myyvät työvoimaa asiakasyrityksille ja maksavat työntekijöiden palkat sovitulla tavalla.

Työhön siirtyminen tapahtuu työpankissa vähitellen. Henkilöt tulevat työpankkiin useimmiten ammatillisista oppilaitoksista, työpajoista tai kuntoutusyksiköistä, mutta myös järjestöt ja muut kolmannen sektorin toimijat voivat ohjata henkilöitä työpankkiin. Työpankki työllistää työntekijät. He aloittavat työpankin omissa tiloissa alihankintatyössä. Kun työntekijöiden taidot lisääntyvät, he siirtyvät yksinkertaisista tehtävistä haastavampiin tehtäviin ja sitten työpankin omista tiloista asiakasyrityksiin.

Kuvio 2. Työpankkikokeilu.

Suhteet muihin palveluntarjoajiin

Työpankki tarjoaa asiakasyrityksille työvoimaa kausiluonteiseen työhön ja tuotantoruuhiin. Työpankin rekisteristä löytyy nopeasti sopivia henkilöitä erilaisiin työtehtäviin. Parhaimmillaan, työntekijä on valmis aloittamaan työt jo seuraavana päivänä. Työntekijät voivat aloittaa työnsä asiakasyrityksessä myös kuukauden pituisella työharjoittelujaksolla. Yritykset maksavat vain tehdyistä työtunneista. Työsopimus voidaan tehdä määräaikaisena, vähintään kuukauden pituiselle aikajaksolle. Tämän jälkeen molemmilla osapuolilla on mahdollisuus jatkaa sopimusta. Kun liiketoiminnassa on hiljaisempi kausi, työpankki järjestää työntekijälle muuta työtä tai koulutusta. Työntekijä korvamerkitään tietylle työnantajalle. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että tuttu työntekijä on saatavilla työhön tarvittaessa heti, eikä työsuhdetta tarvitse aloittaa aina työhön perehdytyksellä. Tämä on yrityksille riskitön, joustava ja helppo tapa työllistää uusia työntekijöitä. Se myös säästää kaikkien aikaa, ponnisteluja ja rahaa. Työntekijän lopullisena tavoitteena on saada vakituinen työpaikka asiakasyrityksessä.

Työpankki toimii kuten muutkin yritykset. Työpankki myy työntekijöiden työvoimaa asiakasyrityksille markkinahintaan. Palkkatukea käytetään vain silloin, kun se on tarpeen työntekijän alentuneen työkyvyn takia, ei kilpailuedun vuoksi. Periaatteena on, että myös sosiaalisten yritysten on oltava taloudellisesti tuottoisia.

Työpankin yhteistyökumppanit

Ammatilliset oppilaitokset, työpajat, kuntoutusyksiköt ja kolmas sektori ohjaavat työntekijöitä työpankkiin. Asiakasyritykset teettävät työtehtäviä työpankissa alihankintana, vuokraavat työvoimaa sesonkiluonteisiin tehtäviin ja työllistävät työpankin työntekijöitä.

Yhteydet politiikkaan ja säädöksiin

Työpankin toiminta noudattaa Sata -komitean linjauksia ja se on linjassa Työllisyyden, yrittämisen ja työelämän politiikkaohjelman ja Lain sosiaalisista yrityksistä (1351/30.12.2003) kanssa.

Panokset

Työpankkikokeiluun on valittu neljä valtakunnallista toimijaa ja jokaisessa sosiaalisessa yrityksessä työskentelee muutama henkilö työntekijöiden ohjaustehtävissä. Ohjaajilla on yleensä sosiaalialan koulutus. Niiden lisäksi sosiaalisissa yrityksissä tarvitaan liiketoimintaosaamista ja johtamistaitoja. Valtakunnallisilla toiminnanjohtajilla on yleensä tekniikan- tai kaupanalan koulutus.

Tulokset ja arviointi

Työpankkikokeilun ensimmäisten vuosien aikana 176 heikossa työmarkkina-asemassa olevaa henkilöä löysi työpaikan työpankin kautta. 2010 tilanne oli vielä parempi. Silloin 189 henkilöä sai työpaikan. 67 % heistä työllistyi työpankkiin kuuluviin sosiaaliin yrityksiin ja 33 % työpankin asiakasyrityksiin. Noin puolet työntekijöistä oli alle 30-vuotiaita ja 75 %:lla heistä oli jokin psyykinen tai fyysinen vamma.

Taulukko 9. Työpaikkasijoitukset työpankkikokeilussa 2010.

Sosiaaliset yritykset	Työllistettävät				Sijoittuminen	
	Pitkäaikais-työttömät	Vammaiset	Muut	Yhteensä	Työpankki	Avoimet työmarkkinat
Lubor	8	25	23	56	38	18
Mikemet	13	32	-	45	27	18
Tyke	1	70	-	71	47	24
Woodfox	2	14	1	24	14	3
Yhteensä	24	141	24	189	126	63
% osuus	13	75	13	100	67	33

Työpankkikokeilu aktiivisen osallisuuden hyvänä käytäntönä

Työpankki tarjoaa työntekijälle vakituisen kokopäiväisen työsuhteen ja palkan. Se tarjoaa myös yksilöllisiä väyliä avoimille työmarkkinoille. Työnantajille työpankki tarjoaa riskittömän ja joustavan tavan saada työntekijöitä kausityöhön ja tuotantoruuhiin ajaksi. Liiketoiminnan hiljaisempien kausien aikana työpankki järjestää työntekijälle muuta työtä tai koulutusta. Kun tarvetta lisätyövoimalle on jälleen, tuttu työntekijä on heti saatavilla. Tämä on myös helppo tapa palkata uusia työntekijöitä.

Työpankki toimii kuten muutkin yritykset. Työpankki myy työntekijöiden työpanosta asiakasyrityksille markkinahintaan. Palkkatukea käytetään vain, kun siihen on tarvetta työntekijän alentuneen työkyvyn vuoksi, ei kilpailuedun vuoksi. Vammaiset henkilöt eivät jää pysyvästi työskentelemään sosiaalisissa yrityksissä, vaan heidät jatkosijoitetaan asiakasyrityksiin niin pian kuin mahdollista.

Lisätieto:

Aarne Kuusi: Projektipäällikkö, Edupoli, +358503601150

Heikki Palm: Johtaja, Sosiaali- ja terveysministeriö, +358916073919

Päivi Kerminen: Työ- ja elinkeinoministeriö, työnvälitys ja työllistettävyys, +358106049011

Sisältö	Tulevaisuudessa?
<i>Taitojen karttuminen (ammattillinen koulutus ja jatkokoulutus mukaan lukien)</i>	✓
<i>Työhönsijoittuminen (esimerkiksi tuettu työllistyminen)</i>	✓
<i>Itsensä työllistäminen</i>	
<i>Aktivointi</i>	✓
<i>Huomioi kunnon (mielenterveydelliset vaikeudet mukaan lukien)</i>	✓
<i>Muu:</i>	
Lähestymistapa	
<i>Ennakoiva: kohderyhmien tavoittaminen</i>	✓
<i>Yksilöllisiin polkuihin keskittyvä lähestymistapa (tavoitteena työllistyminen avoimille työmarkkinoille)</i>	✓
<i>Yksilön ja lähiyhteisön huomioiminen (vanhemmat ja työnantajat mukaan lukien)</i>	✓
<i>Voimaantuminen (esim. päätöksenteko, itsemäärääminen)</i>	✓
<i>Kumppanuus, verkostoituminen ja yhteydet (muut toimijat ja yksityiset yritykset, jotka auttavat tavoitteiden saavuttamisessa)</i>	✓
<i>Yhteydet valtakunnalliseen politiikkaan ja ohjelmiin</i>	✓
<i>Henkilökunnan koulutus ja tuki</i>	✓
<i>Yhteistyökumppaneiden osallistuminen</i>	✓
<i>Arviointi ja mittaukset (tietoa tuloksista, vaikuttavuudesta ja kustannustehokkuudesta sekä hyödyistä yksilön kannalta)</i>	✓
<i>Alueellinen ja paikallinen aktiivisuus</i>	✓
<i>Ei-institutionaalinen, yhteisökeskeinen</i>	✓

Tapaustutkimus 2: Sisäänheitto työelämään!

Tiivistelmä

Suomessa vain suhteellisen pieni osa vammaisista ja pitkäaikaissairaista henkilöistä on työssä. Heidän ei ole helppoa löytää työtä, vaikka he olisivat hyvin koulutettuja. Sisäänheitto työelämään! on työnantajapalvelu, joka on toteutettu 11 vammaisorganisaation ja yritysten yhteistyössä. Projektia koordinoi Lihastautiliitto ja sen rahoittajana on Raha-automaattiyhdistys. Projektin kohderyhmänä ovat hyvinkoulutetut työnhakijat, joilla on tuki- ja liikuntaelimestön sairauksia, mielenterveydellisiä ongelmia tai muita terveysongelmia ja vammoja. Projektin tavoitteena on auttaa näitä henkilöitä löytämään työpaikka avoimilta työmarkkinoilta ja auttaa työnantajia löytämään työntekijöitä. Samalla projekti lisää vammaisten ja pitkäaikaissairaiden nuorten työ- ja harjoittelumahdollisuuksia koulutuksesta työelämään siirtymisen vaiheessa.

Lähtökohdat

Sisäänheitto työelämään! –projekti aloitettiin, koska vammaisjärjestöt halusivat parantaa jäsentensä mahdollisuuksia työelämässä ja yhteiskunnassa. Kansalaisina vammaisilla on tasavertaiset oikeudet ja he ovat oikeutettuja ihmisarvoon, yhdenvertaiseen kohteluun, itsenäiseen elämään ja täyteen osallistumiseen yhteiskunnassa. Tämä sisältää myös pääsyn työelämään. Aiemmat projektit ovat näyttäneet, että pelkkä tieto

ei riitä, vaan työnhakijoiden ja työnantajien tulee kohdata toisensa. Tämän kautta projekti pyrkii vaikuttamaan myös vammaisiin kohdistuviin asenteisiin.

Projektin tavoitteet

Sisäänheitto työelämään! – projektin tavoitteena on:

- uusien väylien koulutuksesta työmarkkinoille luominen vammaisille henkilöille
- nuorten vammaisten henkilöiden mahdollisuuksien työhön tai työharjoitteluun lisääminen
- koulutettujen vammaisten työnhakijoiden auttaminen työn löytämisessä avoimilta työmarkkinoilta ja työnantajia auttaminen pätevien työntekijöiden löytämisessä vammaisten työnhakijoiden joukosta
- tiedon jakaminen hyvin koulutetuista vammaisista työnhakijoista ja avoimista työpaikoista
- vaikuttaminen vammaisiin kohdistuviin asenteisiin
- erilaisuuden lisääminen työpaikoilla

Edunsaajat

Sisäänheitto työelämään! – projektin kohderyhmänä ovat koulutetut vammaiset ja pitkäaikaissairaat työnhakijat, joilla on esimerkiksi tuki- ja liikuntaelinsairaus, MS-tauti, CP-vamma, reuma, näkövamma tai mielenterveydellisiä ongelmia. Monet heistä ovat vastavalmistuneita ja siirtymässä koulutuksesta työelämään. Tämä tarkoittaa sitä, että he kuuluvat pääosin nuorempiin ikäryhmiin. Melkein kaikilla projektin avulla työllistyneistä on toisen asteen koulutus tai sitä ylempi tutkinto: ammatillinen koulutus 30 %, ammattikorkeakoulu, 30 %, yliopisto, 35 %, muu koulutus, 5 %.

Työnhakijat saavat apua työnetsintään sekä palkan ja tukien yhteensovittamiseen. Sisäänheitto työelämään! – projekti auttaa työnantajia löytämään hyvinkoulutettuja työntekijöitä. Rekisteröidyillä työnhakijoilla on vammoja tai terveysongelmia, mutta myös tietoa, taitoja ja työkykyä. Vammaisjärjestöt antavat työnantajille tietoa palkkatuesta ja muista järjestelyistä tarpeen mukaan. Työnantajat voivat saada myös ohjausta siihen, miten työntekijän osaaminen ja työn vaatimukset voidaan parhaiten yhdistää tai miten työolot voidaan järjestää niin, että ne sopivat vammaiselle työntekijälle.

Merkitys aktiivisen osallisuuden kohderyhmälle

Sisäänheitto työelämään! –projektin kohderyhmänä ovat vammaiset ja pitkäaikaissairaat työnhakijat. Projektin tavoitteena on parantaa heidän mahdollisuuksiaan löytää työ- tai työharjoittelupaikka. Lopullisena tavoitteena on työllistyminen avoimille työmarkkinoille.

Toiminta ja prosessit

Sisäänheitto työelämään! on työnantajapalvelu, joka perustuu 11 vammaisjärjestön¹, vammaisten työnhakijoiden ja yritysten yhteistyöhön. Vammaiset työnhakijat saavat apua työnhakuun sekä palkan ja tukien yhteensovittamiseen tarpeen mukaan. Työnhakijan on helpompi kokeilla uusia asioita, kun hän saa tukea tutulta järjestöltä. Työnantajat saavat vammaisjärjestöiltä tietoa palkkatuesta ja muista tukimuodoista.

Projekti järjestää tapahtumia, joissa työnhakijat ja työnantajat voivat kohdata kasvokkain ja työnantajat voivat saada tietoa vammaisen henkilön työllistämisestä.

¹ Invalidiliitto, Kehitysvammaisten tukiliitto, Kehitysvammaliitto, Kynnys ry, Lihastautiliitto, Mielenterveyden keskusliitto, Näkövammaisten keskusliitto, Suomen CP-liitto, Suomen MS-liitto, Suomen reumaliitto, VATES-säätiö.

Projekti jakaa nettisivuillaan tietoa hyvin koulutetuista vammaisista työnhakijoista, avoimista työpaikoista ja mahdollisuuksista työllistää vammaisen henkilö. Projektin tavoitteena on vaikuttaa ihmisten asenteisiin vammaisia kohtaan. Vammaisuus on vain yksi ominaisuus monien muiden joukossa. Sen ohella vammaisella ihmisellä voi olla paljon tietoa ja taitoja ja hänen työkykynsä voi olla hyvä tai jopa erinomainen. Samalla projekti lisää monimuotoisuutta työpaikoilla.

Suhde muihin palveluntarjoajiin

Projekti ei korvaa työvoimatoimistojen palveluja, vaan täydentää niitä. Projekti tekee yhteistyötä myös rekrytointi- ja henkilöstövuokrausyritysten kanssa.

Yhteistyökumppanit

Sisäänheitto työelämään! –projektin keskeisiä kumppaneita ovat FiBS (Finnish Business & Society) sekä sen yhteistyöverkostot ja Manpower Inclusive. Sisäänheitto työelämään! tekee yhteistyötä myös työnantajien kanssa. Työnantajat voivat saada vammaisjärjestöiltä tietoa tukitoimenpiteistä (palkkatuki, työolojen järjestelytuki) ja ohjausta siihen, miten menetellä vammaisen työntekijän kanssa, esimerkiksi miten sovittaa työn vaatimukset yhteen työntekijän edellytysten kanssa.

Yhteydet politiikkaan ja säädöksiin

Sisäänheitto työelämään! on yhteydessä seuraaviin sopimuksiin ja ohjelmiin:

- YK:n yleissopimus vammaisten oikeuksista
- Pääministeri Matti Vanhasen ensimmäinen hallitusohjelma
- Pääministeri Matti Vanhasen toinen hallitusohjelma
- Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010–2015

Panokset

Sisäänheitto työelämään! on kevyesti organisoitu projekti. Projektissa on vain yksi kokopäiväinen työntekijä. Toinen työntekijä on palkattu parin ensimmäisen toimintavuoden lopussa kausittain siksi aikaa, kun kokopäiväinen työntekijä on kirjoittanut projektiraporttia.

Tulokset ja arviointi

Sisäänheitto työelämään! -projektin ensimmäisten toimintavuosien aikana 76 vammaista tai pitkäaikaissairasta henkilöä löysi työpaikan:

- 18 vakituisena työntekijänä
- 31 määräaikaisena työntekijänä
- 5 freelancerina
- 10 työharjoittelussa
- 12 työkokeilussa

Lisäksi tilastot osoittavat, että 42 % heistä, jotka pääsivät projektin kautta työharjoitteluun tai työkokeiluun, ovat työllistyneet jälkepäin. Projekti jatkuu.

Sisäänheitto työelämään! aktiivisen osallisuuden hyvänä käytäntönä

Asenteet vammaisia kohtaan ovat keskeinen haaste vammaisten työllistymisessä. Vammaisuus nähdään usein sairautena ja vammainen henkilö terveen ihmisen vastakohtana. Syrjintä on yleistä etenkin työnhakutilanteessa, vaikka syrjintä on laissa kiellettyä. Jotkut ihmiset olettavat automaattisesti, että vammaisuus estää ihmistä tekemästä työtä. Sisäänheitto työelämään! –projekti pyrkii poistamaan tämänkaltaisia työllistymisen esteitä ja tukemaan vammaisten työllistymistä tavalla, joka on kannustava sekä työntekijöille että työnantajille. Vammaisten joukossa on paljon hyödyntämättömiä työvoimaresursseja. Vammaisuus ei tarkoita, että henkilö olisi kokonaan työkyvytön. Vammainen henkilö on usein kykenevä työntekoon, jos työympäristössä huomioidaan hänen erityiset tarpeensa. Vammaisuus on vain yksi vammaisen henkilön ominaisuus. Lisäksi hänellä voi olla paljon tietoa ja taitoja ja hänen työkykynsä voi olla hyvä tai jopa erinomainen.

Lisätietoja:

Liisa-Maija Verainen, Lihastautiliitto +35822739725

Sisältö	
<i>Taitojen karttuminen (ammattillinen koulutus ja jatkokoulutus mukaan lukien)</i>	
<i>Työhönsijoittuminen (esimerkiksi tuettu työllistyminen)</i>	✓
<i>Itsensä työllistäminen</i>	
<i>Aktivointi</i>	✓
<i>Huomioi kunnan (mielenterveydelliset vaikeudet mukaan lukien)</i>	✓
<i>Muu:</i>	
Lähestymistapa	
<i>Ennakoiva: kohderyhmien tavoittaminen</i>	✓
<i>Yksilöllisiin polkuihin keskittyvä lähestymistapa (tavoitteena työllistyminen avoimille työmarkkinoille)</i>	✓
<i>Yksilön ja lähiyhteisön huomioiminen (vanhemmat ja työnantajat mukaan lukien)</i>	✓
<i>Voimaantumisen (esim. päätöksenteko, itsemäärääminen)</i>	✓
<i>Kumppanuus, verkostoituminen ja yhteydet (muut toimijat ja yksityiset yritykset, jotka auttavat tavoitteiden saavuttamisessa)</i>	✓
<i>Yhteydet valtakunnalliseen politiikkaan ja ohjelmiin</i>	✓
<i>Henkilökunnan koulutus ja tuki</i>	✓
<i>Yhteistyökumppaneiden osallistuminen</i>	✓
<i>Arviointi ja mittaukset (tietoa tuloksista, vaikuttavuudesta ja kustannustehokkuudesta sekä hyödyistä yksilön kannalta)</i>	✓
<i>Alueellinen ja paikallinen aktiivisuus</i>	✓
<i>Ei-institutionaalinen, yhteisökeskeinen</i>	✓

Tapaustutkimus 3: Silta tuotantokoulu

Tiivistelmä

Silta tuotantokoulu on Siltavalmennusyhdistyksen yhteistyössä Ammattiopisto Luovin kanssa järjestämä työvaltainen ammatillisen koulutuksen yksikkö. Kaikki tuotantokoulun opiskelijat ovat erityistä tukea tarvitsevia ja ilman erityistä tukea he olisivat vaarassa jäädä koulutuksen ulkopuolelle ja ehkä myös syrjäytyä. Erityisen tuen tarpeen yleisimpiä perusteita ovat ADHD, ADD, mielenterveydelliset ongelmat, päihteidenkäyttö, kehitysvammat ja rikollinen käyttäytyminen.

Tuotantokoulu on vaihtoehtoinen ammatillisen koulutuksen muoto nuorille, joilla on vaikeuksia sopeutua kouluun tai muita vaikeuksia koulussa selviytymisessä. Silta tuotantokoulun opinnot suoritetaan tekemällä käytännön työtehtäviä tuotantokoulun omissa yrityksissä: Silta-rakennuspalveluissa, Silta-lounasravintolassa tai Silta -autokorjaamolla. Opintojen painopiste on käytännön työtehtävissä, joihin eri oppiaineet integroidaan. Tuotantokoulun jokaisessa yrityksessä työskentelee ammatillinen erityisopettaja sekä kaksi tai kolme työvalmentajaa. Opiskelijat saavat tukea myös yksilövalmentajalta ja toinen toisiltaan. Koulutuksen tavoitteena on poistaa opiskelijan oppimisen esteitä ja kehittää hänen ammatillisia taitojaan. Lopullinen tavoite on opiskelijan työllistyminen avoimille työmarkkinoille.

Lähtökohdat

Suomalainen koulutusjärjestelmä on korkealaatuinen ja Suomessa jokaisella nuorella on oikeus koulutukseen. On kuitenkin nuoria, joilla on vaikeuksia kouluun sopeutumisessa tai muita ongelmia koulussa selviytymisessä, esimerkiksi nuoria, jotka tekevät rikoksia tai käyttävät päihteitä.

Silta tuotantokoulu on vaihtoehtoinen ammatillisen koulutuksen muoto nuorille, jotka oppivat parhaiten tekemällä. Tuotantokoulu aloitettiin vuonna 1995 ja sitä hallinnoi Siltavalmennus-yhdistys yhteistyössä Ammattiopisto Luovin kanssa. Tuotantokoulu saa rahoituksensa Opetus-hallitukselta.

Kuntoutus voidaan toteuttaa koulutuksen muodossa. Ammatillinen koulutus tarjoaa vammaiselle tai pitkäaikaissairaalle henkilölle mahdollisuuden kouluttautua ammattiin, joka on hänelle soveltuva terveydelliset seikat huomioiden. Uudelleen kouluttautumisen tai jatkokoulutuksen keinoin yksilö voi hankkia itselleen myös täysin uuden ammatin, joka auttaa häntä minimoimaan terveydellisten rajoitusten vaikutukset.

Tavoitteet

Tuotantokoulun tavoitteena on:

- opiskelijoiden työllistyminen avoimille työmarkkinoille
- vaihtoehtoinen ammatillisen koulutuksen tarjoaminen nuorille, joilla on vaikeuksia sopeutua kouluun tai muita ongelmia koulussa selviytymisessä
- tarjota opiskelijoille yksilöllisiä väyliä työelämään
- poistaa opiskelijoiden oppimisen esteitä ja kehittää heidän ammatillisia taitojaan
- toimia vaihtoehtoisena ammatillisen koulutuksen väylänä
- tarjota opiskelijoille mahdollisuus oppia omalla tyylillään
- opiskelijoiden jatkuva sisäänotto
- henkilökohtaiset opiskelusuunnitelmat
- opiskelijoiden arkielämäntaitojen ja ammattitaidon kehittäminen

Tuotantokouluun mahtuu 30 opiskelijaa kerrallaan ja he saavat saman ammatillisen pätevyyden kuin muussakin ammatillisessa koulutuksessa. Koulutuksen laajuus on 120 opintoviikkoa (3 vuotta).

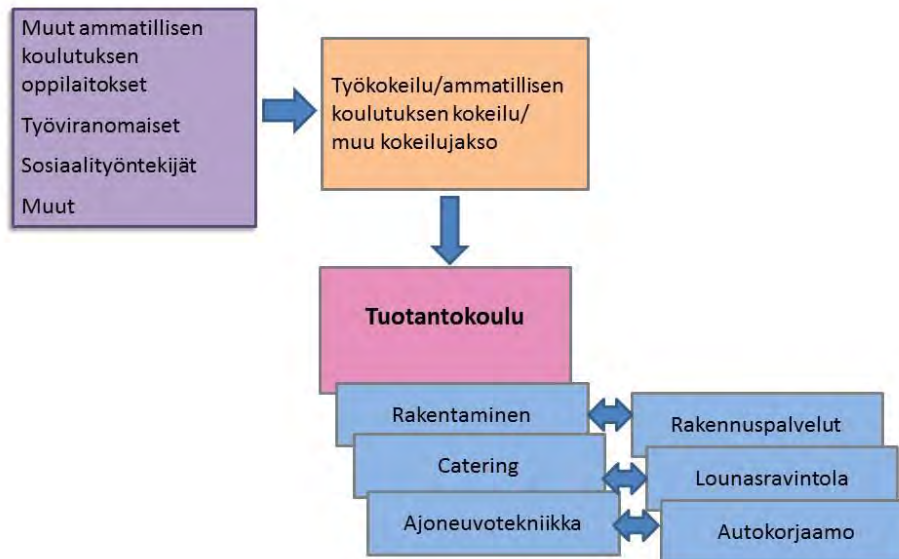
Tuotantokoulun merkitys aktiivisen osallisuuden kohderyhmille

Kaikilla tuotantokoulun opiskelijoilla on erityisiä tuen tarpeita. Monet heistä kuuluvat kaikkein haasteellisimpien opiskelijoiden joukkoon. Ilman erityistä tukea he olisivat vaarassa jäädä ilman toisen asteen koulutusta ja syrjäytyä. Yleisimmät erityisen tuen tarpeen perusteet ovat ADHD, ADD, mielenterveydelliset ongelmat, päihteidenkäyttö, kehitysvammat ja rikollinen käyttäytyminen. Monet opiskelijat ovat keskeyttäneet opintonsa ammatillisessa koulutuksessa ainakin kerran. Vain parilla opiskelijalla on ollut aiempi toisen asteen tutkinto suoritettuna tai työkokemusta ennen tuotantokouluun tuloaan. 75,8 % opiskelijoista on alle 25-vuotiaita ja loput 25–34-vuotiaita.

Toiminta ja prosessit

Tuotantokoulu on vaihtoehtoinen ammatillisen koulutuksen muoto nuorille, joilla on vaikeuksia sopeutua kouluun tai muita vaikeuksia koulussa selviytymisessä. Monet heistä ovat keskeyttäneet opintonsa tai jääneet muusta syystä toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle.

Ennen opintojen aloittamista tuotantokoulussa opiskelijoilla on aina työ- tai koulutuskokeilujakso tai muu kokeilujakso. Tämä on tärkeää, koska se on ainoa tapa saada selville, onko opiskelija valmis aloittamaan opinnot. Opinnot toteutetaan tekemällä työtä tuotantokoulun omissa yrityksissä painopisteen ollessa käytännön työtehtävissä, joihin muut oppiaineet integroidaan. Opiskelija saa käyttää omaa oppimistyyliään.

Kuvio 3. Tuotantokoulun toiminnot ja prosessit.

Tuotantokoulussa opinnot perustuvat opiskelijan omiin kykyihin ja tavoitteisiin. Jokaisen opiskelijan kanssa laaditaan henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma HOJKS, joka kattaa opiskelijan alkutilanteen arvioinnin, opetuksen, ohjauksen ja jatkosuunnitelmat mutta myös tarvittavat tukipalvelut.

Suunnitelma perustuu nuoren omiin tavoitteisiin, vahvuuksiin ja kehitystarpeisiin. Suunnitelmaa seurataan ja sen toteutumista arvioidaan opiskelujen aikana. Koulutuksen tavoite on poistaa opiskelijan oppimisen esteitä ja kehittää hänen ammatillisia taitojaan. Koulutuksen lopullinen tavoite on työllistyminen avoimille työmarkkinoille.

Työvalmennus järjestetään tuotantokoulussa nuoren yksilöllisten tavoitteiden perusteella. Työhönvalmennuksen lähtökohtana ovat nuoren omat edellytykset ja tarpeet ja sen tavoitteena on opiskelijan osaamisen ja toimintakyvyn tukeminen. Palautekeskusteluissa nuori saa palautetta tehdystä työstä ja omasta tavoitteiden mukaisesta edistymisestäään. Ajatuksena on, että työtaidot kehittyvät tekemällä oppimalla ja nuori oppii uusia taitoja ja saa uutta ymmärrystä työn kautta. Nuori tekee työn tai tuotteen alusta loppuun kokonaan itse. Valmennuksen avulla nuori oppii myös työelämän sääntöjä ja sen miten toimia työyhteisössä. Jatkuva, rakentava palaute auttaa heitä tunnistamaan omia vahvuuksiaan ja kehitystarpeitaan.

Kumppanuudet

Opiskelijat käyvät työssäoppimassa myös muualla kuin tuotantokoulun omissa yrityksissä.

Yhteydet politiikkaan ja säädöksiin

Tuotantokoulun toiminta liittyy seuraaviin poliittisiin strategia-asiakirjoihin ja säädöksiin:

- Ehdotus erityisopetuksen strategiaksi toisen asteen ammatilliseen koulutukseen 2002.
- Laki ammatillisesta koulutuksesta 630/21.8.1998.
- Laki ammatillisesta kuntoutuksesta 566/15.7.2005.

Panokset

Jokaisessa tuotantokoulun yrityksessä työskentelee ammatillinen erityisopettaja sekä kaksi tai kolme työvalmentajaa. Opiskelijat saavat tukea myös yksilövalmentajalta ja toinen toisiltaan.

Taulukko 10. Tuotantokoulun henkilöstö.

	Ammatillisen erityisopetus Ammattiopisto Luovi	Työvalmennus Siltavalmennus	Henkilökohtainen valmennus Siltavalmennus
Silta -rakennuspalvelut	Erityisopettaja	Ammatillinen opettaja	Yksilövalmentaja
Silta -lounasravintola	Erityisopettaja	2 työvalmentajaa	
Silta -autokorjaamo	Erityisopettaja	3 työvalmentajaa	

Tulokset ja arviointi

17 opiskelijaa löysi työpaikan heti koulutuksen jälkeen riippumatta siitä olivatko he suorittaneet opintonsa tuotantokoulussa loppuun vai eivät. Valmistuneista vain neljä oli työttömänä ja kaksi heistä aloitti valmistumisensa jälkeen työharjoittelun. 13 opiskelijaa keskeytti opintonsa tuotantokoulussa, mutta jatkoi opintojaan jossakin muussa ammatillisessa oppilaitoksessa tai oppisopimuskoulutuksessa. 12 opiskelijaa tarvitsi koulun ja harjoittelun sijaan kuntoutusta tai muita toimenpiteitä. Ainakin neljä heistä jatkaa opintojaan myöhemmin. Neljä opiskelijaa meni armeijaan ja neljä opiskelijaa sai lapsen. Useimmat heistä aikoo jatkaa opintojaan tuotantokoulussa myöhemmin (taulukko 11).

Taulukko 11. Opiskelijoiden sijoittumisen seuranta ¹⁾ 2007–2009.

	2007		2008		2009		2007-2009	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Työllistyneet	5	26,3	9	42,9	3	15	17	28,3
Työttömät	1	5,3	1	4,8	2	10	4	6,7
Koulutuksessa ²⁾	4	21,1	2	9,5	7	35	13	21,7
Muut toimenpiteet ³⁾	3	15,8	3	14,3	6	30	12	20
Muu tilanne ⁴⁾	6	31,6	6	28,6	2	10	14	23,3
Valmistuneet	7	36,8	9	42,8	5	25	21	35
Oppilaitoksesta eronneet	9	47,4	8	38,1	13	65	30	50
Opinnot keskeyttäneet ⁵⁾	3	15,8	4	19,0	2	10	9	15
Yhteensä	19	100	21	100	20	100	60	100

1) Koulutuksen keskeyttäneet mukana.

2) Jatkokoulutus, oppisopimuskoulutus, opiskelu toisessa ammattioppilaitoksessa.

3) Päihteiden- tai huumeidenkäyttö, terveysongelmat, kuntoutus, vankila.

4) Armeija, äitiys, jne.

5) Aikoo jatkaa opintoja myöhemmin.

Tuotantokoulun päätavoitteena on opiskelijan työllistyminen. Valmistuminen on toissijainen tavoite. Opintojen keskeyttäminen voidaan myös nähdä myönteisenä asiana, varsinkin jos opiskelija saa työpaikan ennen valmistumistaan tai hän jatkaa opintojaan jossakin muualla. Vain yksi tuotantokoulun opiskelijoista keskeytti opintonsa ilman jatkosuunnitelmaa.

Tuotantokoulu aktiivisen osallisuuden hyvänä käytäntönä

Tuotantokoulu tarjoaa nuorille, joilla on vaikeuksia sopeutua kouluun tai muita vaikeuksia koulussa selviytymisessä, mahdollisuuden käyttää omaa oppimistyyliään. Muussa tapauksessa moni heistä olisi vaarassa jättää ammatilliset opintonsa kesken ja jopa syrjäytyä. Todellinen työ ja tuotantokoulun yhteisö tarjoavat mahdollisuuden sosiaaliseen osallisuuteen.

Lisätietoa:

Heli Hirvasmaa, Siltavalmennus yhdistys +358331437000

Sisältö	
<i>Taitojen karttuminen (ammattillinen koulutus ja jatkokoulutus mukaan lukien)</i>	✓
<i>Työhönsijoittuminen (esimerkiksi tuettu työllistyminen)</i>	✓
<i>Itsensä työllistäminen</i>	
<i>Aktivointi</i>	✓
<i>Huomioi kunnon (mielenterveydelliset vaikeudet mukaan lukien)</i>	✓
<i>Muu:</i>	
Lähestymistapa	
<i>Ennakoiva: kohderyhmien tavoittaminen</i>	✓
<i>Yksilöllisiin polkuihin keskittyvä lähestymistapa (tavoitteena työllistyminen avoimille työmarkkinoille)</i>	✓
<i>Yksilön ja lähiyhteisön huomioiminen (vanhemmat ja työnantajat mukaan lukien)</i>	✓
<i>Voimaantumisen (esim. päätöksenteko, itsemäärääminen)</i>	✓
<i>Kumppanuus, verkostoituminen ja yhteydet (muut toimijat ja yksityiset yritykset, jotka auttavat tavoitteiden saavuttamisessa)</i>	✓
<i>Yhteydet valtakunnalliseen politiikkaan ja ohjelmiin</i>	✓
<i>Henkilökunnan koulutus ja tuki</i>	
<i>Yhteistyökumppaneiden osallistuminen</i>	✓
<i>Arviointi ja mittaukset (tietoa tuloksista, vaikuttavuudesta ja kustannustehokkuudesta sekä hyödyistä yksilön kannalta)</i>	✓
<i>Alueellinen ja paikallinen aktiivisuus</i>	✓
<i>Ei-institutionaalinen, yhteisökeskeinen</i>	✓

Tapaustutkimus 4: Resiina

Tiivistelmä

Resiina – projektin työvalmennuksen kohderyhmänä ovat nuoret mielenterveyskuntoutujat, jotka ovat kiinnostuneita ammatilliseen kuntoutukseen osallistumisesta. He ovat työharjoittelussa työpaikalla tai kuntoutusyksikössä työvalmentajan avustuksella. Työvalmennus tarjoaa työharjoittelijalle yksilöllistä tukea ja ohjausta. Valmennuksen tavoitteena on parantaa nuoren aikuisen työssä selviytymisen taitoja ja työhön sopeutumista sekä ylläpitää hänen työ- ja ansaitsemismahdollisuuksiaan. Lopullisena tavoitteena on työllistyminen avoimille työmarkkinoille. Resiinassa työharjoittelu kestää yleensä 6-12 kuukautta yksilön tarpeiden mukaan. Resiinaa hallinnoi Nuorten Ystävät ja sen rahoittajana on Kansaneläkelaitos (Kela).

Lähtökohdat

Resiina aloitettiin kokeilulla vuonna 2004. Nuorten Ystävien palvelujen asiakkaina oli nuoria, joilla oli mielenterveysongelmia. Olemassa olevat palvelut, kuten suojatyö eivät tuntuneet olevan paras vaihtoehto näille nuorille, joten oli tarpeen löytää uusi tapa työskennellä heidän kanssaan. Tuettu työllistyminen yhdistettynä työharjoitteluun osoittautui sellaiseksi.

Nuorten Ystävät on suomalainen sosiaali- ja terveystalouden asiantuntija- ja vaikuttajajärjestö. Sillä on monia toimintayksiköitä ja kehitys- ja kokeiluprojekteja eri puolilla Suomea. Niiden tavoitteena on paremman huomisen tarjoaminen henkilöille, joilla on terveydellisiä ongelmia tai vammoja, päihdeongelmat ja mielenterveydenongelmat mukaan lukien. Yksi järjestön kehittämishankkeiden painopistealueista on sosiaalinen työllistäminen.

Resiinassa Nuorten Ystävät tarjoaa ja kehittää kuntoutuspalveluja nuorille mielenterveyskuntoutujille yhdessä verkostojensa kanssa. Palvelujen tarkoituksena on nuorten aikuisten syrjäytymisen ehkäisy sekä heidän kuntoutumisensa ja elämänhallintansa edistäminen. Mielenterveyskuntoutus toteutetaan aina nuoren yksilöllisten tarpeiden mukaan Nuorten Ystävien tarjoamia palveluja ja moniammatillista osaamista sekä sidosryhmäyhteistyötä hyödyntäen.

Tavoitteet

Resiinan tavoitteena on:

- Parantaa nuorten mielenterveyskuntoutujien työkykyä niin, että hän selviytyy työnvaatimuksista.
- Auttaa nuoria mielenterveyskuntoutujia ylittämään sairauteen liittyvät vaikeudet ja pääsemään työelämään, palaamaan töihin pitkän poissaolon jälkeen tai löytämään jokin muu yksilöllisen osallistumisen väylä (esimerkiksi koulutus).
- Ehkäistä nuorten mielenterveyskuntoutujien syrjäytymistä
- Nuorten mielenterveyskuntoutujien tuetun työllistämisen toimintamallin kehittäminen

Edunsaajat

Resiinan kohderyhmänä ovat nuoret aikuiset, joilla on kontakti mielenterveyspalveluihin ja jotka ovat halukkaita ammatilliseen kuntoutukseen päästäkseen työelämään tai opiskelemaan. Jokaisella projektiin vuosina 2004–2009 osallistuneella nuorella (noin 30/vuosi, yhteensä 161 nuorta mielenterveyskuntoutujaa) on ollut jokin diagnosoitu mielenterveysongelma (skitsofrenia, psykoosi, kaksisuuntainen mielialahäiriö, masennus tai jokin muu mielialahäiriö).

Työvalmentaja tarjoaa nuorelle mielenterveyskuntoutujalle työharjoittelupaikalla yksilöllistä ohjausta. Hän

- kerää työllisyystietoa ja analysoi työtehtäviä, jotta voisi löytää yksilölle sopivan työpaikan
- auttaa nuorta aikuista omaksumaan työn erityisvaatimukset
- auttaa työhön liittyvien vaatimusten, kuten työaikasääntöjen kanssa
- auttaa käyttäytymään asianmukaisesti, kun ollaan tekemisissä esimiesten ja muiden työntekijöiden kanssa.

Työnantajille työvalmentajat antavat tietoa palkkatuesta ja muista tukimuodoista. Lisäksi työnantajat voivat saada työvalmentajalta ohjausta myös siihen, miten huomioida työntekijän edellytykset työtehtäviä määritettäessä ja miten järjestää työolot työntekijälle sopiviksi.

Resiinan merkitys aktiivisen osallisuuden kohderyhmälle

Kaikilla Resiinassa mukana olevilla nuorilla aikuisilla on diagnosoitu mielenterveysongelma. He ovat yhteydessä mielenterveyspalveluihin, mutta ovat kiinnostuneita myös ammatillisesta kuntoutuksesta. Monet heistä (vuosina 2007–2009 70 %) ovat saaneet väliaikaista työkyvyttömyyseläkettä, mutta he ovat halukkaita siirtymään tai palaamaan työelämään.

Toiminta ja prosessit

Nuoret Ystävät tarjoaa ja kehittää kuntoutuspalveluja nuorille mielenterveyskuntoutujille yhdessä palveluverkostonsa kanssa. Palvelujen tarkoituksena on ehkäistä asiakkaan syrjäytymistä sekä vahvistaa hänen selviytymisstrategioitaan. Mielenterveyskuntoutus toteutetaan aina asiakkaan yksilöllisten tarpeiden ja mielenterveyskuntoutujalle laadittavan kuntoutussuunnitelman mukaan. Kuntoutuksessa on kolme pääaluetta: yksilökuntoutus, ryhmätoiminnot ja verkostoyhteistyö, joita kuvataan alla.

Yksilökuntoutus

- henkilökohtaiset keskustelut, yksilöllinen ohjaus ja yhdessä tekeminen
- työvalmennus
- aiemmin opittujen, mutta sairauden takia unohdettujen taitojen harjoittelu

Ryhmätoiminnot

- vertaistuki
- sosiaalisten taitojen harjoittelu ryhmässä ja sosiaalisten verkostojen laajentaminen
- ryhmätoiminnot (elokuvat, urheilu, käsityöt, vierailut ja retket)

Verkostoyhteistyö

- nuoren, työvalmentajan ja muiden toimijoiden verkostoyhteistyö
- kuntoutuksen tavoitteista ja menetelmistä sopiminen sekä kuntoutusprosessin arviointi
- perhetapaamiset ja verkostotapaamiset sekä yhteydenpito puhelimitse tai sähköpostilla

Resiinassa nuoret mielenterveyskuntoutajat eivät aloita harjoitteluaan sosiaalisessa yrityksessä tai suojatyössä. Sen sijaan he työskentelevät alun alkaen avoimien työmarkkinoiden työpaikoilla. Työvalmentaja tukee sekä nuorta että työnantajaa. He ovat työvalmentajan ensisijaisia asiakkaita. Niiden lisäksi työvalmentajat ovat vuorovaikutuksessa ja tarjoavat konsultaatiopalveluja vanhemmille sekä rahoituslaitosten edustajille ja muille tuentarjoajille.

Kumppanuudet

Resiina tekee verkostoyhteistyötä muiden ammatillisen kuntoutuksen toimijoiden sekä työnantajien ja työvoimaviranomaisten (ammatillisen kuntoutuksen lopussa) kanssa.

Yhteydet politiikkaan ja säädöksiin

Resiinan toiminta pohjautuu lakiin ammatillisesta kuntoutuksesta 566/15.7.2005

Panokset

Resiinassa on kolme työvalmentajaa, joista yhdellä on sosiaalialan koulutus ja työvalmentajan koulutus, toisella sairaanhoitoalan ja sosiaalialan koulutus sekä työvalmentajan koulutus ja kolmannella psykiatrisen sairaanhoidonkoulutus.

Tulokset ja arviointi

Resiinasta toimitetaan joka vuosi vuosiraportti Kelalle. Raportit sisältävät tietoa siitä, mikä on nuorten mielenterveyskuntoutujien ammatillisen kuntoutuksen jälkeen.

Taulukko 12. Nuorten mielenterveyskuntoutujien tilanne ammatillisen kuntoutuksen (Resiina) jälkeen.

	2004–2006	2007	2008	2009	2004–2009	%
Työssä	15	6	2	5	28	41,8
Työtön	4	0	2	2	8	11,9
Koulutus	8	3	4	4	19	28,3
Suojatyö	3	1	0	0	4	6,0
Kuntoutus	0	2	0	2	4	6,0
Muu	2	0	1	1	4	6,0
Yhteensä	32	12	9	14	67	100

Resiina aktiivisen osallisuuden hyvänä käytäntönä

Henkilöt, joilla on mielenterveysongelmia, on yksi vaikeimmin työllistettävistä ryhmistä. Kun halutaan tukea heidän työllistymistään ja työssä pysymistään, on tärkeää tukea heidän työelämätaitojaan ja kuntoutumistaan.

Pitkäaikainen, intensiivinen ja yksilöllinen työvalmentajan tuki on ilmeisesti keskeinen tekijä siinä, miksi Resiina on ollut niin menestyksellinen. Työvalmentajat eivät auta ainoastaan työntekijää, vaan myös työnantajaa työhaastatteluissa, työhön perehdyttämisessä, palkkaneuvotteluissa ja työsopimusten laatimisessa. Työvalmentajat tarjoavat myös tietoa palkkatuesta ja muista tukimuodoista, joita työnantaja voi saada kun hän työllistää vammaisen tai pitkäaikaissairaana työnhakijan.

Lisätietoa:**Lea Nikula**, Nuorten Ystävät +358447341862

Sisältö	
<i>Taitojen karttuminen (ammattillinen koulutus ja jatkokoulutus mukaan lukien)</i>	✓
<i>Työhönsijoittuminen (esimerkiksi tuettu työllistyminen)</i>	✓
<i>Itsensä työllistäminen</i>	
<i>Aktivointi</i>	✓
<i>Huomioi kunnon (mielenterveydelliset vaikeudet mukaan lukien)</i>	✓
<i>Muu:</i>	
Lähestymistapa	
<i>Ennakoiva: kohderyhmien tavoittaminen</i>	✓
<i>Yksilöllisiin polkuihin keskittyvä lähestymistapa (tavoitteena työllistyminen avoimille työmarkkinoille)</i>	✓
<i>Yksilön ja lähiyhteisön huomioiminen (vanhemmat ja työnantajat mukaan lukien)</i>	✓
<i>Voimaantumisen (esim. päätöksenteko, itsemäärääminen)</i>	✓
<i>Kumppanuus, verkostoituminen ja yhteydet (muut toimijat ja yksityiset yritykset, jotka auttavat tavoitteiden saavuttamisessa)</i>	✓
<i>Yhteydet valtakunnalliseen politiikkaan ja ohjelmiin</i>	✓
<i>Henkilökunnan koulutus ja tuki</i>	
<i>Yhteistyökumppaneiden osallistuminen</i>	✓
<i>Arviointi ja mittaukset (tietoa tuloksista, vaikuttavuudesta ja kustannustehokkuudesta sekä hyödyistä yksilön kannalta)</i>	✓
<i>Alueellinen ja paikallinen aktiivisuus</i>	✓
<i>Ei-institutionaalinen, yhteisökeskeinen</i>	✓

3 Johtopäätökset

Tulevaisuuden toimenpiteet ja suunnitelmat

Suomen sosiaaliturvajärjestelmää ollaan perusteellisesti uudistamassa SATA-komitean esi-tyksen pohjalta. Uudistuksen tavoitteena on tehdä työn vastaanottamisesta aina kannattavaa, vähentää köyhyyttä ja varmistaa riittävä toimeentulo kaikille kansalaisille kaikissa elämän-tilanteissa. Nämä tavoitteet voidaan saavuttaa parhaiten pidentämällä työuria ja poistamalla vammaisten ja osatyökykyisten työllistymisen esteitä. Ihmisten tulisi aloittaa työnteko aikaisemmin ja jäädä eläkkeelle myöhemmin, heidän tulisi sairastua, vammautua tai jäädä työttömäksi niin harvoin kuin mahdollista ja myös osatyökykyisten henkilöiden tulisi olla mukana työelämässä.

Uudistus toteutetaan varmistamalla, että sosiaaliturvalla on kestävä rahoituspohja myös pitkällä tähtäimellä. Palkkatyö on tärkein keino nostaa keskituloja. Työ on keskeinen tekijä myös osallisuuden edistämässä ja syrjäytymisen ehkäisyssä. Vammaisille henkilöille työ merkitsee mahdollisuutta merkitykselliseen sosiaaliseen vuorovaikutukseen, taloudellisen tilanteen parantamiseen ja itsetunnon vahvistumiseen. Sillä voi olla merkittävä rooli myös yksilön mielenterveyden ja hyvinvoinnin kannalta. Nykyään Suomessa on käytössä vain vähän osittaisia tukia ja kohdennettuja toimenpiteitä. Komitea pitää tärkeänä ihmisten kannustamista ottamaan vastaan myös lyhytaikaisia ja osa-aikaisia töitä.

Toinen komitean ehdottamista uudistuksista on takuueläke, jonka avulla parannetaan pienimmillä eläkkeillä elävien henkilöiden tuloja. Vaikka peruskansaneläkeisiin on tehty viime vuosina korotuksia, on pelkän kansanekäkkeen varassa elävien köyhyysriski edelleen suuri. On arvioitu, että vuonna 2005 22 % vammaisista henkilöistä eli köyhyydessä. Vammaisten henkilöiden tulot olivat keskimäärin 60 % matalammat kuin muun väestön tulot. Varhain eläkkeelle jääneet eivät yleensä ole ehtineet olla työssä ennen eläkkeelle jäämistään, joten he saavat useimmiten kansaneläkettä, joka tarjoaa vain minimitulot. Takuueläke yrittää vastata tähän haasteeseen. Laki takuueläkkeestä astuu voimaan 1.3.2011.

Myös Suomen vammaislainsäädäntöä on uudistettu vuosien 2009–2010 aikana. Uudistuksen tavoitteena on ollut vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/1987) ja kehitysvammaisten erityishuoltoa koskevan lain (519/1977) yhdistäminen. Uudistuksen yhtenä päämääränä on kehittää vaikeasti vammaisten henkilöiden henkilökohtaista avustajajärjestelmää. Samalla pyritään varmistamaan vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus ja edistämään heidän sosiaalista osallisuuttaan. Vaikeasti vammaisilla on oikeus henkilökohtaiseen avustajaan. Uudistuksen myötä uusia ryhmiä, kuten henkilöt joilla on mielenterveydellisiä ongelmia, on tullut tämänkaltaisen avun piiriin ja oikeus henkilökohtaiseen avustajaan on laajennettu koskemaan myös työpaikkoja. On tunnustettu, että myös henkilökohtaista avustajaa tarvitseva henkilö voi kyetä tekemään työtä.

Johtopäätökset ja viestit poliittisille päättäjille

Suomen nykyinen vammaispoliittinen lainsäädäntö sisältää keskeiset asiat, joilla varmistetaan vammaisten sosiaalisen osallisuus ja sosiaaliturva. Lakien tulkinta ja täytäntöönpano kuitenkin vaihtelevat niin, että eri paikkakunnilla asuvat vammaiset henkilöt ovat palvelujen suhteen epätasa-arvoisessa asemassa.

Oikeus yksilöllisiin palveluihin perustuu palvelusuunnitelmaan, johon on kirjattu ylös kunkin asiakkaan yksilölliset tarpeet ja heidän jokapäiväisessä elämässä tarvitsemansa tuki. Kuntien välillä on eroja siinä, kuinka suunnitelmat laaditaan ja toteutetaan. Yksilöllisiä palvelu-suunnitelmia ei tehdä niin usein kuin vammaiset henkilöt tarvitsisivat saadakseen vammaispalveluja. Toisaalta palvelusuunnitelmia laaditaan niin, että niitä on mahdoton toteuttaa käytännössä. Palvelusuunnitelman laatimisen tulisi olla palvelunkäyttäjän ja

viranomaisen dialoginen prosessi, mutta käytännössä viranomaiset usein vain kirjaavat palvelunkäyttäjän toiveet ja laskevat, mitä niiden toteutus tulisi maksamaan. Tämän jälkeen viranomaiset päättävät suunnitelman lopullisen sisällön. Ongelmana on, ettei suunnitelma tällöin perustu yksilön tarpeisiin vaan resursseihin. Suuri ongelma on myös vammaisten tiedonpuute saatavilla olevista palveluista ja omista oikeuksistaan näihin palveluihin. Se voi myös osaltaan vahvistaa epätasa-arvoisuutta.

Suomen työpolitiikka on vammaisten työllistämisen osalta kehittymätön. Vammaiset henkilöt kohtaavat monia vaikeuksia vakuutelllessaan viranomaisia työkyvystään. Voimakkain kritiikki kohdistuu neuvonnan ja ohjauksen vähäisyyteen. Vammaisten henkilöiden työllistämispolitiikka keskittyy osatyökykyisiin. Hyvinvoinnin eetos ja käytäntö perustuvat ajatukseen, että vammaisen henkilön ei tarvitse työskennellä työkyvyttömyyseläkkeen toimiessa palkkatulojen kompen-saationa. Tämän vuoksi ei ole todellista halua työllistää vammaisia. Viranomaiset näyttävät unohtaneen sen, että vammaisen henkilö on usein täysin kykenevä työhön, jos työolosuhteet on järjestetty hänen tarpeitaan vastaaviksi.

Työhön perehdytys on tärkeä ensiaskel henkilön realistisia työvaihtoehtoja ja urakehitystä selvittäessä. Sen saatavuus ja laatu kuitenkin vaihtelevat paikkakunta-kohtaisesti. Periaatteessa työvalmennuksen standardit ovat tiedossa, mutta on pulaa rahasta ja standardit ymmärtävästä henkilöstöstä.

Kansalaisjärjestöjen tarjoamilla palveluilla sekä julkishallinnon ja järjestöjen välisellä yhteistyöllä on pitkät perinteet Suomessa. Järjestöillä on ollut merkittävä rooli esimerkiksi päihteidenkäyttäjien, vammaisten ja mielenterveyskuntoutujien erityisten tarpeiden kohtaamisessa. Edellä olevat tapaustutkimukset ovat esimerkkejä kansalaisjärjestöjen innovaatioista ja osaamisesta aktiivisen osallisuuden edistämässä.

Sosiaalisilla yrityksillä on kasvava rooli rakennettaessa siltaa vammaisten nuorten työelämän ulkopuolella olemisen ja työllistymisen välille. Työpankki poistaa monia vammaisten työllistämisen esteitä palkkaamalla vaikeammin työllistyviä henkilöitä työpankkiin ja sijoittamalla heidät avoimille työmarkkinoille asiakasyrityksiin. Järjestämällä työnantajien ja hyvin koulutettujen vammaisten kasvokkaisia tapaamisia, voidaan voittaa työnantajien asenteista aiheutuvia vammaisten työllistymisen haasteita. Oppiminen todellisen työn kautta puolestaan tarjoaa mahdollisuuksia työtaitojen ja valmiuksien kehittymiseen nuorilla, jotka ovat vaarassa keskeyttää koulutuksen tai jäädä muutoin koulutuksen ulkopuolelle.

Kolmessa tapaustutkimuksessa ytimenä on työvalmennus. Työvalmentajat eivät auta pelkästään työntekijää, vaan myös työnantajaa esimerkiksi työhaastatteluissa, työhön perehdyttämisessä, palkkaneuvotteluissa ja sopimuksen laatimisessa. Työvalmentajat tarjoavat myös tietoa palkkatuista ja muusta tuesta, jota työnantaja voi saada, kun hän työllistää vammaisen henkilön. Työnantajat saavat työvalmentajilta tarvittaessa ohjausta siihen, miten työllistää vammaisen työnhakija tai mahdollistaa vammautuneen työntekijän työssä jatkaminen sovittamalla työn vaatimukset ja työntekijän edellytykset toisiinsa.

Lähteet

Monimuotoisuus – työelämän mahdollisuus. Opas yhdenvertaisuuden edistämiseen ja syrjinnän torjumiseen työpaikalla. 2009. Työ- ja elinkeinoministeriö.

Gould, R.; Nyman, H.; Takala, M. 2003. Osittain työkyvytön vai osittain työkykyinen? Tutkimus osatyökyvyttömyyseläkeläisten työssäolosta. Eläketurvakeskus: Helsinki.

Holm, P.; Hopponen, A. 2007. Vammaisten työkyky vuonna 2007. Vertailua työttömiin.

Kansallinen sosiaalisen suojelun ja osallisuuden strategiaraportti vuosille 2008-2010. Sosiaali- ja terveysministeriö 2008: 39.

Sosiaaliturvan uudistamiskomitean (SATA) esitys sosiaaliturvan kokonaisuudistuksen keskeisistä linjauksista. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:10.

SATA-komitean esitys sosiaaliturvan uudistamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:62.

(Re)integration of people with disabilities into employment, Suomi. MISSOC- Info 2/2009.

Teittinen, A. 2008a. Sosiaalinen inklusio ja vammaisten sosiaaliturva Euroopan maissa. Maakohtainen selvitys: Suomi. Academic Network of European Disability experts (ANED).

Teittinen, A. 2008b. Vammaisten työllistyminen Euroopan maissa, Suomi. Academic Network of European Disability experts (ANED).

Teittinen, A. 2009a. Sosiaalinen inklusio ja vammaisten sosiaaliturva Euroopan maissa. Maakohtainen selvitys: Suomi. Academic Network of European Disability experts (ANED).

Teittinen, A. 2009b. Vammaisten työllistyminen Euroopan maissa, Suomi. Academic Network of European Disability experts (ANED).

Teittinen, A. 2009c. ANED maakohtainen selvitys vammaisten itsenäistä elämää tukevan politiikan toteuttamisesta. Maa: Suomi. Academic Network of European Disability experts (ANED).

The National Action Programme of Finland. 2009. European year for combating poverty and social exclusion 2010. The national implementing body. Sosiaali- ja terveysministeriö.

Vahva pohja osallisuudelle ja yhden vertaisuudelle – Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO

2010-2015. 2010. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:4.

Vuorela, M. 2007. Työtä haluaville työvoimapalveluja, Selvitys kuntoutustuella ja työkyvyttömyyseläkkeellä olevien henkilöiden työllistymisestä ja työelämään paluun edistämisestä. Väkiraportti 26 lokakuu 2007. Työministeriö.

Ylipaavalniemi, P. 2005. Erityistyöllistymisen yksiköt heikossa työmarkkina-asemassa oleville henkilöille. Työllistymispalveluiden tilastollinen katsaus. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2005:27.

Haastattelut:

Hirvasmaa, Heli. Yksilövalmentaja. Siltavalmennus-säätiö. Puhelinhaastattelu 29.11.2010.

Härmä, Taina. Työvalmentaja. Nuorten ystävät. Haastattelu 1.12.2010.

Kuusi, Aarne. Projektipäällikkö, Edupoli. Puhelinhaastattelu 25.11.2010.

Loijas, Sari. Pääsihteeri. Sosiaali- ja terveysministeriö, Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen osasto. Puhelinhaastattelu 5.11.2010.

Nikula, Lea. Projektipäällikkö, Nuorten Ystävät. Haastattelu 1.12.2010.

Peltovuori, Timo. Toiminnanjohtaja. Mielenterveyden keskusliitto. Puhelinhaastattelu 10.11.2010.

Rinta-Jouppi, Jyrki. Työ- ja harjoitteluvälmentaja. Mielenterveyden keskusliitto. Puhelinhaastattelu 9.11.2010.

Teittinen, Antti. Tutkimuspäällikkö, Kehitysvammaliitto. Puhelinhaastattelu 11.11.2010.

Varanka, Marjatta. Toimitusjohtaja, VATES-säätiö. Haastattelu 3.11.2010.

Verainen, Liisa-Maija. Suunnittelija, Lihastautiliitto. Puhelinhaastattelu 25.11.2010.

Liitteet

Liitetaulukko 1: Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden asemaa säätelevät lait ja asetukset

Politiikan ala	Lain nimike	Päivämäärä	Viite	Vastuuviranomainen	Tarkoitus	Hyötyjät	Lyhyt kuvaus
Laadukkaiden terveys- ja sosiaalipalveluiden saatavuus	Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista	380/ 3.4.1987	574/1988 1071/1988 676/1989 743/1992 101/1995 1117/1998 69/2002 1267/2006 981/2008 1545/2009 1718/2009 134/2010	Suomen Kansaneläkelaitos Kela	Yksilölliset palvelut Henkilökohtainen tuki Toimeentulotuki	Kehitysvammaiset vammautuneet ja huonon terveyden omaavat Muu: vammaisen henkilön lähiomainen tai muu henkilö, joka hoitaa häntä.	Parantaa vammaisen henkilön mahdollisuuksia elää ja toimia yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä ja poistaa vamman aiheuttamia esteitä tarjoamalla kuljetuspalveluja, tulkkipalveluja, henkilökohtaisen avustajan palveluja ja välineitä, jotka mahdollistavat jokapäiväisten asioiden hoitamisen.
	Laki kehitysvammaisten erityishuollosta	519/ 23.6.1977	386/1979 952/1980 702/1982 484/1983 26/1984 140/1984 299/1988 797/1988 259/1989 96/1991 739/1992 1099/1992 1369/1996 124/1999 816/2000 414/2001 672/2008 1022/2008 1539/2009 1717/2009	Sosiaalitoimi Terveydenhuolto	Yksilölliset palvelut Aktivoituminen Terveyden edistäminen ja ylläpitäminen Henkilökohtainen tuki	Kehitysvammaiset	Tukea kehitysvammaisen päivittäisten toimintojen suorittamista sekä taata elanto, sosiaalinen integraatio, terapiat ja muu tarvittava hoito.
	Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista	812/ 2.9.2000	412/2001 1135/2002 428/2003 1361/2003 386/2007 657/2009	Sosiaalitoimi	Yksilölliset palvelut Henkilökohtainen tuki	Kehitysvammaiset vammautuneet ja huonon terveyden omaavat	Vahvistaa vammaisten henkilöiden oikeuksia sosiaalipalveluiden käyttäjänä
Riittävät tulot	Laki vammais-etuuksista	570/ 11.5.2007	1153/2007 1050/2009 1228/2009 706/2010	Muu: Suomen kansaneläkelaitos, Kela	Tulojen tukeminen	Kehitysvammaiset vammautuneet ja huonon terveyden omaavat	Tukee vammaisen tai kroonisesti sairaan henkilön selviytymistä jokapäiväisestä elämästä, työssä tai koulutuksessa sekä mahdollisuutta asua kotona, kuntoutus ja hoito.

Liitetaulukko 1: Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden asemaa säätelevät lait ja asetukset

Politiikan ala	Lain nimike	Päivämäärä	Viite	Vastuuviranomainen	Tarkoitus	Hyödynsaajat	Lyhyt kuvaus
Riittävät tulot	Kansaneläkelaki	568/ 11.5.2007	986/2007 1151/2007 172/2008 586/2008 985/2008 194/2009 934/2009 1204/2009 1223/2009 358/2010 704/2010 917/2010	Muu: Suomen kansaneläkelaitos, Kela	Tulojen tukeminen	Kehitysvammaiset vammautuneet ja huonon terveyden omaavat Työttömät Muut kriteerit: 16–64 -vuotiaat, jotka ovat asuneet Suomessa ainakin 3 vuotta 16. ikävuoden jälkeen	Kansaneläkettä maksetaan kun henkilö ei kykene ansaitsemaan riittävä elantoa sairauden, vamman tai vajavuuden takia ja hän ei saa ansioidonnaista eläkettä tai niiden suuruus on pienempi kuin kansaneläkkeen vähimmäissumma.
Osallisuus työmarkkinoilla	Laki sosiaalisista yrityksistä	151/ 30.12.2003	409/2007	Työvoimahallinto	Aktivointi Ammatillinen kuntoutus	Kehitysvammaiset, vammautuneet ja huonon terveyden omaavat pitkäaikaistyöttömät työnantajat	Tukee etenkin vammaisten ja pitkäaikaistyöttömien työllistymismahdollisuuksia. Ainakin 30 % sosiaalisen yrityksen työntekijöistä on vammaisia tai pitkäaikaistyöttömiä.
	Laki ammatillisesta kuntoutuksesta	566/ 15.7.2005	902/2005 1118/2005 200/2006 1305/2006 579/2007 788/2008 995/2008 533/2009 856/2009 1200/2009 1562/2009 711/2010 874/2010	Muu: Suomen kansaneläkelaitos, Kela	Aktivointi henkilökohtainen tuki yksilölliset palvelut ammatillinen kuntoutus	Kehitysvammaiset pitkäaikaistyöttömät	Henkilö voi päästä ammatillisen kuntoutuksen palveluihin, jos hänen työkykynsä on huonontunut tai on vaarassa huonontua muutaman vuoden aikana. Kuntoutuksen tarkoituksena on tukea työelämän vaatimuksista selviytymisessä, edistää työhönpaluuta ja helpottaa työhönpääsyä.
	Laki työkyvyttömyyseläkkeen saajien työhönpaluun edistämisestä	738/ 7.10.2009	715/2010	Työvoimahallinto Muu: Suomen kansaneläkelaitos, Kela	Aktivointi	Kehitysvammaiset vammautuneet ja henkilöt, joilla on huono terveys Muu: varhainen eläkkeelle jääminen	Edistää työkyvyttömyyseläkkeensaajien työhönpaluuta.

Liitetaulukko 1: Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden asemaa säätelevät lait ja asetukset

Politiikan ala	Lain nimike	Päivämäärä	Viite	Vastuuviranomainen	Tarkoitus	Hyödynsaajat	Lyhyt kuvaus
Osallisuus työmarkkinoilla	Laki julkisesta työvoimapalvelusta	1295/ 30.12.2002	925/2003 944/2003 1352/2003 1369/2003 306/2004 364/2004 1050/2004 458/2005 1216/2005 47/2006 463/2006 547/2006 932/2006 1062/2006 1095/2006 345/2007 410/2007 455/2007 1177/2007 1285/2007 367/2008 909/2008 1052/2008 464/2009 1198/2009 1526/2009 1595/2009 312/2010	Työvoimahallinto	Aktivointi Yksilölliset palvelut	Kehitysvammaiset vammautuneet ja huonon terveyden omaavat pitkäaikais-työttömät	Työvoimahallinnon viranomaisten tulisi tarjota työllistymispalveluja, työharjoittelua ja muita ammatillisen kuntoutuksen palveluja kuten julkisia työllistymispalveluja ja edistää työttömien työllistymistä tukien avulla. Tässä yhteydessä, vammainen henkilö tarkoittaa työnhakijaa, jolla on muita huonommat mahdollisuudet löytää sopivaa työtä, säilyttää työpaikka tai edetä työssään vammautumisen, sairauden tai vammaisuuden takia. Työllistämistuen tarkoituksena on auttaa työtöntä työnhakijaa työllistymään ja se voidaan maksaa työntantajalle kattamaan kuluja tai työnhakijalle turvaamaan hänen tulonsa (työmarkkinatuki).

Liitetaulukko 2: Vammaisille ja pitkäaikaissairaille nuorille tarjotut tukimuodot

Politiikan ala	Ohjelman nimi	Intervention tapa	Kelpoisuus-kriteerit	Rahoittaja	Palveluntarjoajat	Lyhyt kuvaus
Riittävät tulot	Vammaistuki aikuiselle	Taloudellinen tuki	Kehitysvammaisuus, vammautuminen tai heikko terveys	Suomen kansaneläkelaitos, Kela	Suomen kansaneläkelaitos, Kela	Vammaistuki yli 16-vuotiaille on tarkoitettu helpottamaan vammaista henkilöä elämänhallinnassa ja selviytymään työssä ja opinnoissa. Tukea voidaan myöntää yli 16-vuotiaille, jolla on sairaus tai vamma, joka vähentää heidän toimintakykyään ainakin yhden vuoden ajaksi.
	Eläkettä saavan hoitotuki	Taloudellinen tuki	Kehitysvammaisuus vammautuminen tai heikko terveys Muu: kyky itsestä huolehtimiseen on huonontunut niin, että henkilö tarvitsee säännöllistä apua tai ohjausta ja/tai vammasta tai sairaudesta aiheutuvat lisäkulut.	Suomen kansaneläkelaitos, Kela	Suomen kansaneläkelaitos, Kela	Hoitotuki on tarkoitettu eläkeläisille, joilla on sairaus tai vamma, mahdollistamaan heidän kotona asumisensa, tarjoamaan kotihoitoa ja korvaamaan sairauden tai vamman aiheuttamia ylimääräisiä kuluja
	Kuntoutusavustus	Taloudellinen tuki	Kehitysvammaisuus Vammautuminen tai heikko terveys	Suomen kansaneläkelaitos, Kela	Suomen kansaneläkelaitos, Kela	Kuntoutusavustuksen tarkoitus on tarjota vammaiselle tai pitkäaikaissairaille henkilölle tulot sillä aikaa kun hän osallistuu kuntoutukseen, joka tähtää työllistymiseen.
	Työkyvyttömyyseläke	Taloudellinen tuki, Köyhyys-denvastaisuus	Kehitysvammaisuus vammautuminen tai heikko terveys	Suomen kansaneläkelaitos, Kela	Suomen kansaneläkelaitos, Kela	Kansaneläkelain mukaan, henkilö voi hakea työkyvyttömyyseläkettä, jos hänestä tulee työkyvytön 16–64 vuoden iässä. Täysi kansaneläke maksetaan vain, jos henkilö ei saa ansiosidonnaista eläkettä tai niiden yhteenlaskettu määrä on pienempi kuin täyden kansaneläkkeen määrä.

Liitetaulukko 2: Vammaisille ja pitkäaikaissairaille nuorille tarjotut tukimuodot

Politiikan ala	Ohjelman nimi	Interventio n tapa	Kelpoisuus-kriteerit	Rahoittaja	Palvelun-tarjoajat	Lyhyt kuvaus
	Amma-tillinen kuntoutus	Sosiaalinen osallisuus työllisyys	Kehitys-vammaisuus vammautuminen tai heikko terveys	Suomen kansaeläke-laitos, Kela	Valtion hallinto	Ammatillinen kuntoutus on tarkoitettu henkilöille, jotka ovat jo työelämässä ja joiden työkyky on huonontunut tai vaarassa huonontua muutaman seuraavan vuoden aikana.
Osallisuus työmarkki-noilla	Palkka-tuki	Sosiaalinen osallisuus Työllisyys	Työttömyys, kehitys-vammaisuus vammautuminen tai heikko terveys	Työvoima-hallinto	Valtion hallinto	Palkkatuki tarkoittaa tukea, joka on tarkoitettu edistämään työttömän työnhakijan työllistymistä ja se voidaan myöntää työnantajalle kattamaan osatyökykyisen henkilön palkkaamisesta aiheutuvia kuluja.
	Palkka-tuki työolojen järjestely-tuki	Sosiaalinen osallisuus, työllisyys	Kehitysvam-maisuus, vammautuminen tai heikko terveys	Työvoima-hallinto	Valtion hallinto	Vammaisen henkilön työllistymistä voidaan tukea työnantajille työolojen järjestämistä varten myönnettyllä palkkatuella.
	Amma-tillinen erityis-opetus	Sosiaalinen osallisuus Elinikäinen oppiminen	Kehitys-vammaisuus vammautuminen tai heikko terveys Erityiset koulutukselliset tarpeet	Opetushallinto Sosiaali-toimi	Paikallishallinto/ kunnat	Ammatillinen erityiskoulutus on tarkoitettu opiskelijoilla, jotka tarvitsevat opinnoissaan erityistä tukea. Erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden ensisijainen opiskelupaikka on tavallinen ammatillinen koulutus. Ammatilliset erityisoppilaitokset ovat vastuussa vaikeimmin vammaisten koulutuksesta. Ammatillinen erityiskoulutus voi olla myös osa ammatillista kuntoutusta.

Liitetaulukko 2: Vammaisille ja pitkäaikaissairaille nuorille tarjotut tukimuodot

Politiikan ala	Ohjelman nimi	Intervention tapa	Kelpoisuus-kriteerit	Rahoittaja	Palvelun-tarjoajat	Lyhyt kuvaus
Laadukkaiden terveys- ja sosiaali-palveluiden saatavuus	Henkilö-kohtaiset avustaja-palvelut	Sosiaalinen osallisuus palvelut	Kehitys-vammaisuus vammautuminen tai heikko terveys Erityiset koulutukselliset tarpeet	Sosiaalitoimi	Paikallishallinto/kunnat	Vammaiset henkilöt, jotka eivät kykene selviytymään itsenäisesti jokapäiväisistä toiminnoista, ovat oikeutettuja avustajaan. Vammainen henkilö ottaa yhteyttä sosiaalityöntekijään, joka arvioi henkilö-kohtaisen avustajan tarpeen.
	Kuljetus-palvelut	Sosiaalinen osallisuus palvelut	Kehitys-vammaisuus vammautuminen tai heikko terveys Erityiset koulutukselliset tarpeet	Sosiaalitoimi	Paikallishallinto/kunnat	Vammaiset henkilöt käyttävät tavallisia ja erityisiä palveluja. Jälkimmäinen sisältää kuljetuspalvelut työhön, opintoihin, asioiden hoitamiseen sekä vapaa-ajan tapahtumiin osallistumiseen
	Tulkki-palvelut	Sosiaalinen osallisuus palvelut	Kehitys-vammaisuus vammautuminen tai heikko terveys Erityiset koulutukselliset tarpeet	Sosiaalitoimi	Paikallishallinto/kunnat	Henkilöt, joilla on vakavia kuulon, kuulon ja näön, tai puheen vammoja ovat oikeutettuja saamaan ilmaisia tulkkipalveluja.